

Gewestelijke overheidssdienst Brussel

Semestrieel

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 26 – Oktober 2013

IRIS

EDITIONS

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 26 • Oktober 2013

Realisatieteam

Auteurs

Amynah Gangji, Benoît Laine, Pierre-François Michiels, Nicolas Pire

Wetenschappelijk comité

Amynah Gangji, Benoît Laine, Pierre-François Michiels, Nicolas Pire, Astrid Romain

Coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid Romain

Opmaak en druk

Bietlot Imprimerie

Vertaling

Brussels Translation

Verantwoordelijke uitgever

Christian Lamouline, Secretaris-generaal van de Gewestelijke overheidsdienst Brussel

Voor meer informatie

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Nicolas Pire

Tel. 02/800 38 67 – Fax 02/800 38 23

Gewestelijke overheidsdienst Brussel

Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

bisa@mbhg.irisnet.be

Schrijf u in op de newsletter op www.bisa.irisnet.be en download de pdf-versie van de Barometer.

Wettelijk depot: IRIS Uitgaven – D/2013/6374/233

Alle rechten voorbehouden. Het reproduceren is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke vorm, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het BISA. Het gebruik van uittreksels uit deze publicatie is echter toegestaan mits de bron wordt vermeld.

ISBN 9078580011

Inhoudsopgave

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	4
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	5
1.1 Recente evoluties van het internationale milieu	5
1.2 Eurozone	7
1.3 België	9
2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL	12
2.1 Economische activiteit	12
2.2 Arbeidsmarkt	21
GLOSSARIUM	28
BRONNEN	31
LIJST VAN TABELLEN	32
LIJST VAN GRAFIEKEN	33

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 12 september 2013, tenzij anders vermeld.

De belangrijkste conjunctuurkenmerken

- De **economische wereldgroei** handhaafde zich tegen een gematigd tempo in het eerste deel van het jaar 2013. In de loop van het eerste kwartaal bedroeg ze +2,8 % in gemiddeld jaartempo. We stellen begin 2013 een licht herstel van de wereldgroei vast in vergelijking met het einde van 2012, maar worden toch geconfronteerd met een groeitempo dat ver onder dat van voor de crisis ligt. Men verwacht trouwens nog een negatieve groei (-0,6 %) voor de eurozone in 2013, ondanks een positief groeipercentage in het tweede kwartaal na zes opeenvolgende kwartalen van inkrimping. Ook de verslapping in de opkomende landen lijkt zich te bevestigen in deze eerste jaarhelft. Ze hebben steeds meer te lijden onder de zwakke vraag van de gevorderde landen en boeten voortdurend aan concurrentievermogen in. Voor 2013 verwacht het Internationaal Monetair Fonds (IMF) dat de wereldeconomie zal groeien met 3,1 %, of hetzelfde groeipercentage als in 2012.

- De **economische activiteit in België** stagneerde in het eerste kwartaal van het jaar 2013 om zich vervolgens te herpakken in het tweede kwartaal (+0,2 % op kwartaalbasis). Zonder dit eerder bemoedigende resultaat te minimaliseren, kent België nu al meer dan twee jaar op rij een stagnatie van het bbp in volume. Inderdaad, het gemiddelde groeipercentage voor de jongste negen kwartalen bedraagt nul (op kwartaalbasis). In zijn Economische vooruitzichten van september 2013 mikt het Federaal Planbureau op een zwakke groei van 0,1 % voor het jaar 2013. De binnenlandse vraag zal beperkt blijven ten gevolge van de dalende investeringen van de ondernemingen (-1,1 %). Toch zou de consumptie van gezinnen positief, maar vrij zwak moeten zijn in 2013 (+0,4 %, terwijl deze tussen 2000 en 2008 gemiddeld +1,5 % bedroeg). Ook de buitenlandse vraag zou de groei van het bbp moeten ondersteunen met een netto-uitvoer die met 0,3 % stijgt. In 2014 zou we een meer gestaag stijgende groei (+1,1 %) ondersteund worden door een herstel van de investeringen van de ondernemingen naar aanleiding van gunstigere economische vooruitzichten, een versterking van de consumptie van gezinnen en van een grotere dynamiek de buitenlandse handel.

- De evolutie van de **Brusselse conjunctuur** past in de hoger beschreven Belgische en internationale conjuncturele context met een dip tijdens de eerste vier maanden van het jaar 2013 volgens de conjunctuurbarometers van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, gevolgd door een verbetering die zich in de loop van de volgende maanden lijkt af te tekenen. Het niveau van de economische activiteit blijft echter onder het langetermijngemiddelde. In tegenstelling tot de Barometer van april 2013, waarin de analyse van de gegevens over de omzet van de verschillende activiteitstakken heeft aangetoond dat de geavanceerde productiediensten relatief gespaard gebleven waren tijdens de laatste maanden van het jaar 2012, wordt de situatie die diezelfde bronnen voor de eerste vijf maanden van het jaar 2013 schetsen, gekenmerkt door een negatieve conjunctuur in alle activiteitstakken met een uiteenlopende intensiteit. Het ziet ernaar uit dat de slechte prestaties van de industriële takken en van de diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie zich hebben uitgebreid tot de geavanceerde productiediensten in de loop van deze eerste maan-

den. De negatieve gevolgen van de langdurige sombere conjuncturele context, die we kennen sinds 2011 zijn uiteindelijk in grote mate doorgesijpeld tot in de geavanceerde diensten. De activiteiten die minder afhangen van de Brusselse conjuncturele context zoals de bouwnijverheid of de persoonlijke dienstverlening (in het bijzonder de kleinhandel) kenden inderdaad ook een vrij negatieve evolutie sinds het begin van het jaar, maar de omvang is veel kleiner dan in de andere activiteitstakken. Ondanks deze resultaten van in het begin van het jaar, suggereren de signalen van de samenvattende indicator en van de enquêtes bij ondernemingen een algemeen herstel van de activiteit vanaf de maand mei.

- Terwijl de periode van zwakke economische activiteit wordt vervolgd in 2013, bevestigt de eerste helft van dit jaar de verslapping van de groei van het **aantal ondernemingen dat actief is in Brussel** sinds het tweede kwartaal 2012. De evolutie van het aantal Brusselse ondernemingen blijft toch positief en hun aantal is gestegen tot 88 136 eenheden eind juni. Met 5 456 nieuwe ondernemingen in de eerste zes maanden van 2013 lijken de bedrijfsoprichtingen stil te vallen in het Gewest met een daling van 4,7 % ten opzichte van dezelfde periode van het jaar voordien. Brussel registreerde bovendien 4 440 stopzettingen van ondernemingen in het eerste halfjaar, gekenmerkt door een bijzonder gestaag stijgende groei tussen april en juni (+32,4 % op jaarbasis). Hoewel de gevolgen relatief beperkt bleven voor het Gewest in 2012, wordt het in 2013 ook overspoeld door de golf van faillissementen die nu het hele land treft. Het aantal faillissementen van Brusselse ondernemingen steeg met 34 % tijdens het eerste semester 2013 ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder, voor een totaal van 1 343 faillissementsaanvragen, of het hoogste aantal sinds meer dan tien jaar. De situatie qua faillissementen van ondernemingen in Brussel zou de komende maanden niet verbeteren.

- De verlenging van de periode van zwakke economische activiteit heeft ook een impact op de **Brusselse arbeidsmarkt** en er zijn nog geen tekens die een herstel aankondigen. De inkrimping van zowel de bezoldigde werkgelegenheid als de uitzendactiviteit, die werd ingezet in 2012, zette zich voort in het eerste semester 2013. Globaal gezien zullen we voor 2013 een nulgroei van de werkgelegenheid in Brussel kennen, meer bepaald ten gevolge van de amper positieve groei van de economische activiteit die voor Brussel wordt verwacht. In deze sombere context blijft de werkloosheid in Brussel toenemen. Sinds de lichte knik van juni 2011 steeg het aantal niet-werkende werkzoekenden met iets meer dan 3,8 %. Het is evenwel zo dat deze stijging minder groot is dan deze van het aantal werkzoekenden in het Vlaams en het Waals Gewest (respectievelijk 4,2 % en 4,1 % in dezelfde periode). We bevinden ons trouwens ver onder het groeipercentage dat de Brusselse werkloosheid op het hoogtepunt van de crisis kende met een stijging van meer dan 24 % over een gelijkaardige periode. In augustus 2013 waren er 111 488 niet-werkende werkzoekenden, of een stijging met 1,6 % op jaarbasis. Voor de eerstvolgende maanden verwachten we dat de groei van het aantal werklozen iets lager dan, of in het slechtste geval identiek zal zijn aan zijn langetermijngroei (van 2,2 %).

1. Macro-economische context

1.1 Recente evoluties van het internationale milieu

TABEL 1 : Internationale vooruitzichten, 2011-2014

	2011	2012			2013			2014
	Totaal	III	IV	Totaal	I	II	Totaal (r)	Totaal (r)
BBP-groei in kettingeuro's⁽¹⁾ ⁽²⁾ (%)								
<i>Verenigde Staten</i>	1,8	0,7	0,0	2,8	0,3	0,6	1,7	2,7
<i>Japan</i>	-0,6	-0,9	0,3	2,0	0,9	0,6	2,0	1,2
<i>eurozone</i>	1,5	-0,1	-0,6	-0,6	-0,3	0,3	-0,6	0,9
<i>Duitsland</i>	3,3	0,2	-0,5	0,5	-0,0	0,7	0,3	1,3
<i>Frankrijk</i>	2,0	0,2	-0,2	0,0	-0,2	0,5	-0,2	0,8
Inflatie⁽²⁾ (gemiddelde van de periode) (%)								
<i>eurozone</i>	2,7	2,5	2,3	2,5	1,9	1,4	1,7	1,5
<i>Verenigde Staten</i>	3,1	1,7	1,9	2,1	1,6	1,2	1,8	1,7
Werkloosheidsgraad⁽³⁾ (%)								
<i>eurozone</i>	10,2	11,5	11,8	11,4	12,0	12,1	12,2	12,1
<i>Verenigde Staten</i>	9,0	8,1	7,8	8,1	7,7	7,6	7,7	7,2

⁽¹⁾ Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentiejaar 2000. Zie glossarium voor een definitie van kettingeuro's.

⁽²⁾ Verschilpercentage met een jaar verschil voor jaarlijkse gegevens en met het vorige kwartaal voor kwartaalgegevens.

⁽³⁾ Gemiddelde van de periode, gecorrigeerd met de seizoensschommelingen.

(r) Ramingen

Bron: Eurostat, EC, IMF – berekeningen BISA

• Een stagnerende economische wereldgroei

De groei van de economische wereldgroei handhaafde zich tegen een gematigd tempo in de eerste helft van het jaar 2013. In de loop van het eerste kwartaal bedroeg deze +2,8 % in gemiddeld jaartempo. Blijkbaar slagen noch de gevorderde landen, noch de opkomende landen er in om opnieuw aansluiting te vinden bij het groeipercentage dat ze kenden voor de crisis. In 2007 bedroeg de groei in de opkomende landen nog +8,3 % en voor de gevorderde landen +2,7 %, terwijl men in 2013 slechts een groei van +5,0 % voor de eerste en +1,2 % voor de tweede categorie van landen verwacht¹. De crisis blijkt dus veel langer te duren en heeft veel meer gevolgen voor de wereldeconomie dan men oorspronkelijk voorzien had.

Gelet op de recente evoluties van de industriële productie-index (grafiek 1), een veelzeggende indicator van het uitzicht van de curve van de wereldgroei, zou deze laatste zich ook in het tweede kwartaal van 2013 tegen een gematigd tempo

hebben gehandhaafd (+0,6 % op kwartaalbasis² terwijl we tot in 2007 rond +1,3 % draaiden). Toch stellen we een sterkere groei van de wereldproductie vast in de loop van de eerste twee kwartalen 2013 dan tijdens de laatste drie kwartalen van het jaar voordien op kwartaalbasis. De gevorderde landen in hun geheel registreerden een positieve groei tijdens twee opeenvolgende kwartalen (respectievelijk +0,5 % en +0,6 % in het eerste en het tweede kwartaal 2013 op kwartaalbasis), wat niet meer is gebeurd sinds het laatste kwartaal 2011 en het eerste kwartaal 2012.

In tegenstelling tot dat wat traditioneel gebeurde tijdens de vorige kwartalen, hebben de gevorderde landen de wereldgroei tijdens de eerste helft van het jaar en meer bepaald in het tweede kwartaal 2013 ondersteund. Zo kende de eurozone de sterkste productiegroei (+1,2 % op kwartaalbasis) in de loop van deze periode sinds het laatste kwartaal van het jaar 2010 (+ 2,2 %).

¹ In de eurozone verwacht men een nieuwe inkrimping van de economische activiteit in 2013 (-0,6 %).

² Zie glossarium.

De opkomende landen werden dan weer geconfronteerd met een dalende tendens van de productiegroei in de loop van de eerste helft van het jaar 2013 met, op kwartaalbasis, een groei van respectievelijk +0,9 % en +0,5 % in het eerste en het tweede kwartaal van het jaar. Deze evolutie lijkt de economische verslapping die deze landen sinds het begin van het jaar 2010 teistert, te bevestigen.

Naast deze globale dalende tendens van het groeipercentage van het bbp, blijven de groeiverschillen tussen de verschillende wereldeconomieën groot met groeipercentages die veel hoger blijven in de opkomende landen dan in de gevorderde landen en vooral groter dan in de eurozone.

• Weinig dynamische economische activiteit

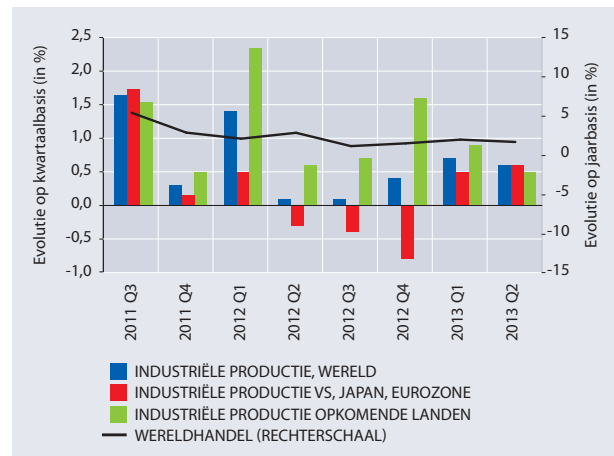
Het groeipercentage van de economische wereldactiviteit (grafiek 1) bedroeg respectievelijk +2,0 % en +1,7 % in het eerste en het tweede kwartaal 2013 op jaarbasis³. Ter herinnering, in 2012 bedroeg het gemiddeld jaarlijks groeipercentage van de economische activiteit +1,9 %. Gelet op dit zwakke percentage ten opzichte van dat van voor de crisis (voor de periode 2007-2008 bedroeg dit percentage gemiddeld +5,3 %), stellen we vast dat de internationale handel moeite heeft om zich te herpakken.

Dit percentage is het hoogst in de opkomende landen. Toch worden ze geconfronteerd met een dalende groei van de economische activiteit, meer bepaald in het tweede kwartaal van het jaar 2013 waarin deze is afgenomen met 1,5 procentpunten⁴ (pp) ten opzichte van het vorige kwartaal (op jaarbasis). Deze landen ondervinden steeds meer problemen om uit te voeren naar de gevorderde landen waarvan de binnenlandse vraag zwak blijft. Deze vaststelling, gekoppeld aan andere factoren zoals de verslapping van de groei in China, belangrijkste invoerder van grondstoffen uit de andere opkomende landen, heeft een negatieve invloed op de internationale handel.

• De oorzaken van deze vaststellingen

De zwakke groei van de gevorderde landen, en meer bepaald van de eurozone moet worden gezien in een context waarin het herstel nu al gedurende meerdere kwartalen wordt afgeremd. De overheidsmaatregelen om het deficit terug te dringen, hebben de productie niet gestimuleerd, zodat er minder ontvangsten zijn en het proces van schuldfbouw vertraagt. In vele landen weegt ook de moeilijke toegang tot

GRAFIEK 1 : Wereldhandel en industriële productie, 2011-2013

Bron : Centraal Planbureau

financiering op de binnenlandse vraag, wat niet helpt om de economische activiteit te doen heropleven en dit doet het werkloosheidspercentage toenemen. Toch doen sommige landen het beter dan andere. Zo zijn de Verenigde Staten er bijvoorbeeld in geslaagd om een relatief zwakke werkloosheidsgraad (8,1 %) en een eervol groeipercentage te handhaven in 2012 (+2,8 %).

Wat de opkomende landen betreft, stellen we een verslapping vast die enerzijds geworteld is in de economische wereldsituatie en de zwakke vraag in de meeste gevorderde landen, maar ook in de werking die eigen is aan elk van deze landen. Zo lijdt Brazilië bijvoorbeeld onder een industriële structuur die onvoldoende flexibel is en dus onder een beperkt industrieel aanbod en een tanend concurrentievermogen. Ook China heeft een steeds sterker afnemend concurrentievermogen ten opzichte van landen zoals Indonesië of nog sommige landen uit Zuid-Europa die hun concurrentievermogen sterk hebben moeten opkrikken (hoofdzakelijk door de lonen te verlagen en te snoeien in de werkgelegenheid) om de crisis het hoofd te bieden.⁵

• Vooruitzichten: stagnatie in 2013 en traag herstel in 2014

Het gematigde herstel in de Verenigde Staten, de blijvend onzekere economische situatie in de eurozone en de bevestiging van de economische verslapping van de opkomende

³ Zie glossarium.

⁴ Zie glossarium.

⁵ Sylvain Fontan, „Ralentissement économique des pays émergents”, ontcijfering, gepubliceerd op „economiste.eu” op 19/07/2013

landen in de loop van de jongste kwartalen, hebben het IMF ertoe aangezet om zijn groeiverwachtingen voor 2013 in juli 2013 opnieuw naar beneden toe te herzien, tot +3,1 %, of hetzelfde groeipercentage als voor 2012 (in april mikte het IMF nog op een groei van +3,3 % van de economische wereldgroei in 2013).

In 2013 zou de economische activiteit van Japan en de Verenigde Staten een positief groeipercentage moeten optekenen van respectievelijk +2,0 % en +1,7 %. In de eurozone zou het groeipercentage dit jaar nog -0,6 % bedragen, wat getuigt van de duurzaamheid van de kwetsbaarheid van de economie van deze landen. De groei van de opkomende landen

zou dit jaar dan weer stagneren ten gevolge van een relatief zwakke vraag van de gevorderde landen en de economische zwaktes die inherent zijn aan hun structuren en hun socio-economische beleid. Zo zou China bijvoorbeeld een groeipercentage van 7,8 % behouden in 2013.

In 2014 wordt vooral het herstel van de gevorderde landen verwacht, meer bepaald met een groei van +2,7 % in de Verenigde Staten en een uiteindelijk positieve groei voor de eurozone, of +0,9 % volgens de analisten van het IMF. Globaal gezien heerst de verwachting dat de wereldgroei van de economische activiteit met +3,8 % zal toenemen.

1.2 Eurozone

• Einde van de recessie in het tweede kwartaal 2013

Na zes opeenvolgende kwartalen van negatieve groei van het bbp op kwartaalbasis en een totale terugval over het jaar 2012 van -0,6 %, steeg het bbp van de eurozone met +0,3 % in het tweede kwartaal van het jaar 2013 op kwartaalbasis. In het eerste kwartaal kende het bbp opnieuw een krimp van -0,2 %. Ondanks dit eerder bemoedigende resultaat in het tweede kwartaal blijft de eurozone minder goede prestaties tonen dan deze van de Verenigde Staten en Japan (zie tabel 1).

• Analyse per component van het bbp

In het eerste kwartaal 2013 hebben vooral de investeringen (met een schommeling van -2,2 % op kwartaalbasis) en de consumptie van gezinnen (-0,2 % op kwartaalbasis) bijgedragen tot de verslapping van de economische activiteit in de eurozone. De nog steeds sombere conjunctuur, de eerder zwakke en onzekere vooruitzichten van de activiteiten, alsook de financieringsvoorwaarden die moeilijk blijven in sommige landen, dit alles in combinatie met een situatie van productieovercapaciteit, hebben negatief gewogen op de investeringen van de ondernemingen. De diverse soberheidsmaatregelen die in vele landen van de eurozone werden genomen, hebben in grote mate bijgedragen tot een nieuwe daling van de koopkracht van de gezinnen in het eerste kwartaal en dus een terugval van hun consumptie in die periode.

In het tweede kwartaal heeft vooral de buitenlandse handel bijgedragen tot een herstel van de groei met de uitvoer die met +1,6 % op kwartaalbasis steeg. Ook de consumptie van gezinnen heeft positief bijgedragen tot de groei van het bbp met een stijging van +0,2 % op kwartaalbasis in het tweede

halfjaar, net als de overheidsuitgaven die op kwartaalbasis met +0,4 % zijn toegenomen.

• Analyse per activiteitstak

Wanneer we de evolutie van de totale toegevoegde waarde per activiteitstak in de eurozone bekijken, zien we dat de activiteit van de industriële takken en de diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie zoals „groothandel of vervoer” opnieuw gedaald zijn in het eerste kwartaal 2013 op jaarbasis (met -2,3 % voor de verwerkende nijverheid). Ook de bouwnijverheid kende een daling van zijn activiteit met -4,9 % op jaarbasis in dezelfde periode. Wat de geavanceerde productiediensten⁶ betreft, konden alle takken behalve de takken „informatie en communicatie” (-1,5 %), hun activiteit globaal handhaven, of zelfs verhogen.

In het tweede kwartaal bleef de activiteit in de industriële takken en de diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie dalen op jaarbasis, maar in minder grote mate dan in het vorige kwartaal (de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid is teruggevallen met 0,8 %). De tak „bouwnijverheid” registreerde opnieuw een terugval van zijn toegevoegde waarde (-4,9 %) in het tweede kwartaal op jaarbasis. Bij de geavanceerde diensten kende de tak „informatie en communicatie” eveneens een daling van de activiteit in het tweede halfjaar, terwijl de andere takken hun situatie ten opzichte van het vorige kwartaal verbeterden, met de opmerkelijke uitzondering van de tak „financiële activiteiten en verzekeringen” die met 0,3 % zakten in het tweede kwartaal.

⁶ Zie glossarium.

• Analyse per land

In het eerste kwartaal 2013 was het scenario quasi gelijk aan dat van het laatste kwartaal van het jaar voordien, namelijk een daling van de economische activiteit in vele landen van de eurozone met veel sterkere dalingen van het groepercentage in de omringende landen ten opzichte van de landen in het hart van de eurozone (waaronder Duitsland, Frankrijk of nog België). Toch hebben de meeste landen van de zone minder slecht gepresteerd tijdens dit eerste kwartaal dan tijdens het vorige kwartaal. Duitsland kende bijvoorbeeld een stagnatie van zijn bbp (+0,0 %) in het eerste kwartaal 2013 terwijl het land in het vorige kwartaal een daling van -0,5 % registreerde. De omringende landen (waaronder Spanje, Italië en Portugal) registreerden eveneens minder rampzalige groeipercentages dan in het vorige kwartaal, hoewel ze negatief bleven (respectievelijk -0,4 %, -0,6 % en -0,4 % op kwartaalbasis).

In het tweede kwartaal zette de verbetering zich voort in de landen in het hart van de eurozone. Zo registreerde Duitsland een groei van het bbp van +0,7 %, terwijl Frankrijk en België een groei van respectievelijk +0,5 % en +0,1 % in het tweede kwartaal op kwartaalbasis registreerden. Deze verbetering was ook zichtbaar in de omringende landen hoewel hun groeipercentages negatief gebleven zijn over de periode (-0,1 % in Spanje en -0,2 % in Italië op kwartaalbasis), op de opmerkelijke uitzondering na van Portugal dat een groei van het bbp van +1,1 % op kwartaalbasis registreerde.

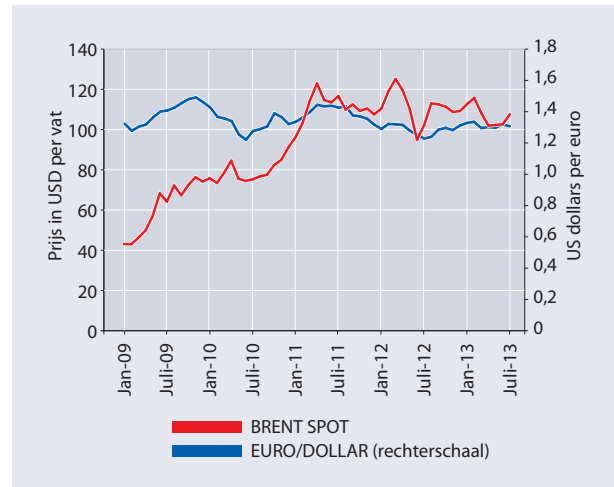
• Wisselkoers en inflatie

De wisselkoers euro/dollar kende een globale stagnatie sinds het begin van het jaar en bereikte 1,31 dollar in juli 2013 (grafiek 2). De inflatie bedroeg gemiddeld 1,9 % in het eerste kwartaal en 1,4 % in het tweede, terwijl deze voor het jaar 2012 gemiddeld 2,5 % bedroeg. Deze dalende tendens is het gevolg van de dalende grondstofprijzen, in het bijzonder deze van het vat Brent dat van 113 dollar per vat in januari daalde tot 103 dollar in juni 2013. In juli werd een lichte stuip trekking vastgesteld ten gevolge van de opflakking van de geopolitieke spanningen in het Midden-Oosten en meer bepaald in Syrië.

• Een blijvend stijgende werkloosheid

Sommige signalen duiden op de voorbode van een herstel in de eurozone, die echter nog niet zichtbaar is in de gegevens betreffende de werkloosheid. Inderdaad, nadat het werkloosheidspercentage in de eurozone in 2012 gemiddeld 11,4 % bedroeg, steeg het opnieuw met respectievelijk een gemiddelde percentage van 12,0 % en 12,1 % in het eerste en tweede kwartaal van het jaar 2013. Er bestaan echter grote verschillen tussen de verschillende landen van de eurozone. Terwijl

GRAFIEK 2: Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

Bron: U.S. Department of Energy, Energy Information Administration, ECB

Duitsland en Nederland in het tweede kwartaal 2013 een werkloosheidspercentage van respectievelijk 5,4 % en 6,6 % registreren, tekenden landen zoals Griekenland of ook Spanje dan weer respectievelijk een percentage van 27,3 % en 26,4 % in dezelfde periode op. Wat de dynamiek betreft, is het werkloosheidspercentage in Griekenland met 0,7 procentpunt toegenomen tussen het eerste en het tweede kwartaal 2013, terwijl het stagneerde in Spanje en zelfs met 0,6 procentpunt terugviel in Portugal. We stellen dus vast dat de dynamiek sterk verschilt tussen de buurlanden.

• Het vertrouwen lijkt zich langzaam te herstellen

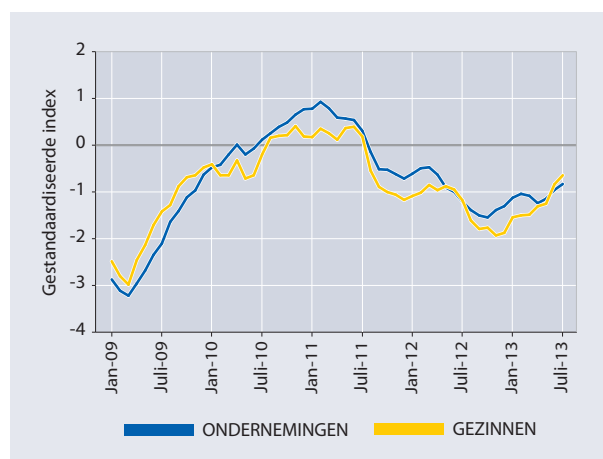
De vertrouwensindicator van de gezinnen is vooruitgang blijven boeken sinds het einde van het jaar 2012 (grafiek 3), wat trouwens werd vertaald in een herstel van de consumptie van gezinnen in het tweede kwartaal 2013. De vertrouwensindicator van de ondernemingen kende dan weer een dalende fase tijdens de eerste maanden van het jaar tot een ommekeer in april 2013 die het begin van een continue stijging inluide. Dit stemt overeen met de daling van de economische activiteit in het eerste kwartaal van het jaar (zie „Analyse per activiteitstak”). Toch bleven de waarden van deze indicatoren onder hun langetermijngemiddelde.

• Een jaar 2013 dat gelijk is aan 2012 en een licht herstel in 2014

De bemoedigende resultaten in het tweede kwartaal met het einde van de recessie na opeenvolgende kwartalen van negatieve groei, alsook de stijgende evolutie van de vertrou-

wensindicatoren, lijken een stopzetting van de continue achteruitgang van de economische situatie in de eurozone sinds 2011 te bevestigen. Men kan dus hopen op betere kwartaalresultaten in de volgende kwartalen dan deze die de eurozone de jongste jaren heeft gekend, op voorwaarde dat sommige risicofactoren niet de kop opsteken, zoals een nieuwe schulden crisis. Maar, gelet op de economische uitgangssituatie, de verschillende simultane tekortreducerende maatregelen in talrijke landen, maar ook de strengere voorwaarden voor kredieten in sommige landen, kondigt de terugkeer van de economische groei zich heel geleidelijk aan. De jongste ramingen van juli 2013 van de Europese Commissie mikken op een groei van -0,6 % in 2013 in de eurozone, of een niveau dat gelijk is aan dat van het jaar voordien (zie tabel 1). Voor 2014 voorziet de Europese Commissie een gematigd herstel in de eurozone, met een groei van +0,9 %.

GRAFIEK 3: **Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, eurozone, 2009-2013 (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score)**

Bron: Eurostat- berekeningen BLSA

1.3 België

TABEL 2: **Kerncijfers voor België**

	2012		2013			2014
	IV	Totaal	I	II	Totaal (r)	Totaal (r)
Groeipercentage van het bbp in volume ⁽¹⁾ ⁽²⁾ (%)	-0,1	-0,3	0,0	0,2	0,1	1,1
Groeipercentage van de componenten van het bbp in volume ⁽¹⁾ ⁽²⁾ (%)						
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de particulieren</i>	-0,1	-0,3	0,3	0,2	0,4	0,8
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de overheid</i>	0,2	0,4	0,0	0,1	0,3	1,0
<i>Brutokapitaalvorming</i>	-1,1	-0,6	-1,6	-0,3	-2,3	0,6
<i>Uitvoer van goederen en diensten</i>	-1,1	0,7	-0,9	1,4	0,2	3,6
<i>Invoer van goederen en diensten</i>	-1,4	0,5	-1,0	1,2	-0,1	3,4
Arbeidsmarkt ⁽²⁾						
<i>Binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen)</i>	4 553,1	4 553,1	4 541,5	4 540,4	4 545,4	4 564,1
<i>Werkloosheidsgraad (gestandaardiseerde definitie Eurostat) (%)</i>	8,0	7,6	8,4	8,7	8,6	8,9
Consumptieprijzen ⁽²⁾ ⁽³⁾ (%)	2,3	2,6	1,4	1,2	1,2	1,3

⁽¹⁾ In vergelijking met het vorige kwartaal voor de kwartaalcijfers

⁽²⁾ De jaarcijfers voor 2012 zijn afkomstig van de NBB. De jaarcijfers zijn prognoses die uitgaan van het federale Planbureau, „Economische begroting”, september 2013. De kwartaalcijfers zijn allemaal afkomstig van de NBB.

⁽³⁾ Schommeling ten opzichte van dezelfde periode van het vorige jaar.

(r) ramingen

Bron: NBB, FPB, ADSEI

• Economische activiteit

De Belgische economische activiteit stagneerde in het eerste kwartaal van het jaar 2013 (+0,0 % op kwartaalbasis) en werd vervolgens sterker in het tweede kwartaal (+0,2 % op kwartaalbasis) na een inkrimping van -0,1 % van het bbp in het laatste kwartaal van het jaar voordien (tabel 2).

Zonder het eerder bemoedigende resultaat van het tweede kwartaal te minimaliseren, kent België sinds meer dan twee jaar op rij een stagnatie van het bbp in volume. Inderdaad, het gemiddelde groeipercentage voor de laatste negen kwartalen is nul (op kwartaalbasis). Ter vergelijking,

in de periode 2006-half-2008, schommelden we gemiddeld rond een groei van +0,6 %⁷.

In het eerste kwartaal registreerde België een sterker groeipercentage van het bbp dan Nederland (-0,4 % op kwartaalbasis) en Frankrijk (-0,2 % op kwartaalbasis) en haalt het het niveau van Duitsland. Maar in het tweede kwartaal lijkt de intensiteit van het herstel sterker te zijn geweest in deze laatste twee landen met een groeipercentage op kwartaalbasis van +0,7 % in Duitsland en +0,5 % in Frankrijk. De stijging van de binnenlandse vraag in deze twee landen, meer bepaald een versnelling van de uitgaven qua consumptie van gezinnen, ligt aan de basis van deze vaststelling.

• Analyse per component van het bbp

Uit de analyse van tabel 2 die het bbp ontleedt volgens de uitgavenbenadering, kan men vaststellen dat de versterking van de consumptie van gezinnen aan de basis ligt van de handhaving van het bbp in het eerste kwartaal 2013 met een groei van +0,3 % op kwartaalbasis. De investeringen daalden daarentegen met 1,6 % in de loop van diezelfde periode. Hoewel ook de uitvoer (-0,9 %) en de invoer (-1,0 %) zijn afgenomen, wat de buitenlandse vraag betreft, hebben ze toch positief bijgedragen tot de groei van het bbp dankzij een nettosaldo van de uitvoer van +0,1 %. De situatie van de buitenlandse handel van België past in de context van een weinig dynamische internationale handel en lijdt onder een buitenlandse vraag⁸ die wordt belast door de sombere economische situatie in het eerste kwartaal.

In het tweede kwartaal ondersteunde de buitenlandse vraag de activiteit, met een aanzienlijke groei van de uitvoer (+1,4 % op kwartaalbasis) en de invoer (+1,2 % op kwartaalbasis), wat zich vertaalde in een groei van +0,2 % van de netto-uitvoer in de periode. Deze situatie houdt verband met de herstelde dynamiek van de belangrijkste handelspartners van België. De binnenlandse vraag (exclusief voorraden) ondersteunde de activiteit niet, hoewel de consumptie van gezinnen is toegenomen met 0,2 %. De investeringen zijn immers opnieuw teruggevallen in het tweede kwartaal, maar niet zo sterk als in het vorige kwartaal (-0,3 % op kwartaalbasis).

• Sectoranalyse

Bij de analyse van de oorsprong van het bbp op basis van de toegevoegde waarde per activiteitstak stelt men vast dat de industrie en de diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie (zoals groothandel of vervoer) in het eerste kwartaal 2013 een belangrijke terugval van hun activiteit hebben gekend (voor de industrie gaat het om -3,3 % op jaarbasis, of de grootste daling sinds het vierde kwartaal 2009). Deze situatie wordt

gedeeltelijk verklaard door de sombere internationale conjunctuur en meer bepaald de zwakke buitenlandse vraag vanwege de belangrijkste industriële handelspartners van België⁹, meer bepaald Duitsland en Frankrijk. Ook de activiteit van de bouw nijverheid daalde met 2,0 % in het eerste kwartaal op jaarbasis, hoofdzakelijk ten gevolge van de strenge en lange winter. De geavanceerde productiediensten deden het dan weer beter, met uitzondering van de gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten, alsook de administratieve en ondersteunende diensten waarvan de activiteit is teruggevallen met 1,0 % in het eerste kwartaal, of, net als voor de industrie, de grootste daling sinds het laatste kwartaal 2009. De tak „menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening”¹⁰ kende dan weer een stijging van zijn activiteit met 2,0 % op jaarbasis over de periode.

In het tweede kwartaal 2013 werden de industriële takken geconfronteerd met een nieuwe daling van hun activiteit ten opzichte van hetzelfde kwartaal van het jaar voordien, maar minder groot dan het vorige kwartaal (-1,3 %). De situatie van de diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie verbeterde vrij logisch ook in het tweede kwartaal. Algemeen gezien, hebben de geavanceerde diensten opnieuw vooruitgang geboekt in het tweede kwartaal, met uitzondering van de tak „gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten”, die, net als in het eerste kwartaal een daling van zijn activiteit met 0,3 % kende, wat toch minder is dan in het eerste kwartaal.

• Dalende inflatie

Na het jaarlijkse gemiddelde van 2,6 % in 2012 bedroeg de inflatie respectievelijk gemiddeld 1,4 % en 1,2 % in het eerste en het tweede kwartaal 2013. De dalende tendens wordt grotendeels verklaard door de dalende prijzen van de energieproducten (gemiddeld -2,8 % ten opzichte van het eerste kwartaal 2013 en -5,4 % op jaarbasis). De inflatie voor de groep van de onbewerkte levensmiddelen is daarentegen sterk gestegen in het tweede kwartaal 2013 om uiteindelijk te eindigen op 6,8 % (4,7 % in het eerste kwartaal).

• Inkrimping van de werkgelegenheid

De werkgelegenheid kent een terugval in België sinds het begin van het jaar 2012. De omvang van de daling (-0,5 %) leunt onder andere sterk aan bij deze op het toppunt van de economische en financiële crisis, over het grootste deel van het jaar 2009 (-0,6 %). De daling strekt zich deze keer echter uit over een veel langere periode en was nog groot in het begin van het jaar 2013. De werkgelegenheid daalde heel sterk in de loop van het eerste kwartaal 2013 (-0,25 % op kwartaalbasis), maar slechts lichtjes in het tweede kwartaal van het jaar (-0,02 %).

⁷ Of de gemiddelde kwartaalgroei voert voor de eurozone in dezelfde periode.

⁸ Aan België gericht door zijn belangrijkste handelspartners namelijk Duitsland, Frankrijk en Nederland.

⁹ De Belgische industrie voert hoofdzakelijk intermediaire goederen uit die in de Duitse en Franse productieketens worden gebruikt.

¹⁰ Deze activiteitstak van diensten wordt beschouwd als onderdeel van diensten aan personen.

Alle activiteitstakken werden getroffen door een sterk banenverlies in de loop van dit eerste halfjaar. Dit verlies was, net als dat het geval is sinds de start van de crisis, bijzonder groot in de industriële tak, die gevoeliger is voor conjuncturele schommelingen. Het banenverlies bedraagt er meer dan 40 %. Wat opmerkelijk is, is dat de tak dienstenondernemingen deze keer niet werd gespaard. Een derde van dit sterke banenverlies deed zich immers voor in deze tak. Het gaat meer bepaald om de sectoren „Handel, vervoer en horeca”, alsook „Openbaar bestuur”, „Defensie en Onderwijs” en „Financiële activiteiten en verzekeringen”, allemaal belangrijke sectoren in Brussel. De netto banencreatie in de tak „Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening” volstond echter niet om het banenverlies in de hoger vermelde takken te compenseren.

Het Federaal Planbureau voorziet in jaargemiddelden een totaal verlies van 7 700 arbeidsplaatsen voor het jaar 2013 in een context van quasi nulgroei van de economische activiteit. Dankzij het geleidelijke maar gematigde herstel van de economische activiteit in 2014 zouden er dat jaar ongeveer gemiddeld 18 700 arbeidsplaatsen worden gecreëerd (tabel 2).

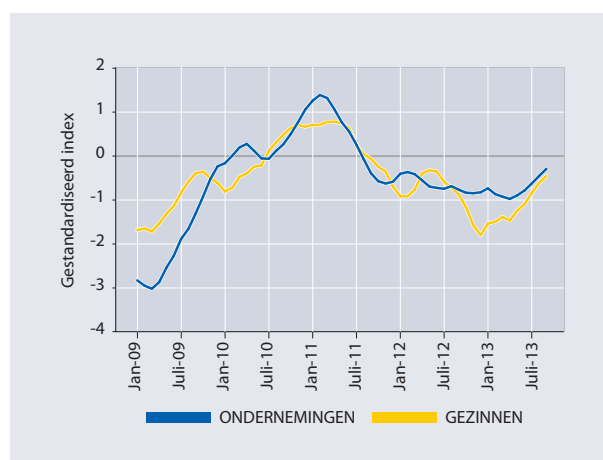
Rekening houdend met de stijging van de actieve bevolking en de dalende werkgelegenheid zal het aantal werkzoekenden gekenmerkt worden door een nieuwe stijging in 2013 die in 2014 zal worden vervolgd, maar minder sterk (respectievelijk +4,6 % en +3,9 %). Het werkloosheidspercentage in de zin van het Internationaal Arbeidsbureau¹¹ zou stijgen van 7,6 % in 2012 tot 8,9 % in 2014 (tabel 2), een niveau dat België niet meer gekend heeft sinds de jaren 90.

• Vertrouwen van de ondernemingen en van de gezinnen

De vertrouwensindicator van de ondernemingen is verslechterd tot in april 2013, meer bepaald door de gespannen context rond het reddingsplan voor Cyprus. Daarna kende hij een stijgende evolutie tot in augustus (grafiek 4). Deze vaststelling stemt overeen met de resultaten van de verschillende takken op het vlak van de toegevoegde waarde (meer bepaald in de industrie), alsook met de sterke daling van de investeringen in het eerste kwartaal. Met uitzondering van de bouwnijverheid die een stijgende curve kende tussen maart en april, tonen alle curves een globale daling sinds het begin van het jaar en dat, tot in april (en zelfs tot in mei voor de handel). Ze zijn daarna allemaal, opnieuw met uitzondering van de bouwnijverheid, onverminderd gestegen tot in augustus met een aanzienlijke stijging voor de industrie, wat wijst op goede resultaten voor de economische activiteit van deze activiteitstak in het derde kwartaal van het jaar met de voortzetting van de vooruitgang die in het tweede kwartaal werd gestart.

Het vertrouwen van de gezinnen werd daarentegen algemeen beter tijdens de eerste helft van het jaar, op een kleine daling in april na. Deze globale stijging vertaalde zich in een stijgende consumptie van gezinnen in de loop van de eerste twee kwartalen 2013.

GRAFIEK 4: **Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, België, 2009-2013 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)**

Bron: NBB - berekeningen BLSA

De curves van beide indicatoren bevinden zich echter onder hun langetermijngemiddelde.

• Economische vooruitzichten

In zijn Economische vooruitzichten van september 2013 mikt het Federaal Planbureau op een zwakke groei van +0,1 % voor het jaar 2013. De binnenlandse vraag zal beperkt blijven ten gevolge van een daling van de investeringen van de ondernemingen (-1,1 % in 2013) wat, onder andere, te wijten is aan de bestaande overcapaciteit in de industrie die de behoeften aan uitbreidingsinvesteringen beperkt. Bovendien is het ondernemersvertrouwen amper hoger dan in het begin van 2012 ondanks een lichte verbetering sinds april 2013.

De consumptie van gezinnen zou echter positief, maar vrij zwak blijven in 2013 (+0,4 % terwijl deze gemiddeld +1,5 % bedroeg tussen 2000 en 2008). Ook de buitenlandse vraag zou de groei van het bbp moeten ondersteunen met een netto-uitvoer die een stijging van 0,3 % optekent.

In 2014 zou de groei gestager moeten zijn dankzij een herstel van de investeringen van de ondernemingen (+1,8 %) naar aanleiding van de betere economische vooruitzichten, van een versterking van de consumptie van gezinnen (+0,8 %) en een betere dynamiek van de buitenlandse handel (+3,6 % voor de uitvoer en +3,4 % voor de invoer).

¹¹ Zie glossarium.

2. Conjunctuur in Brussel

2.1 Economische activiteit

• Recente analyse van de conjunctuur

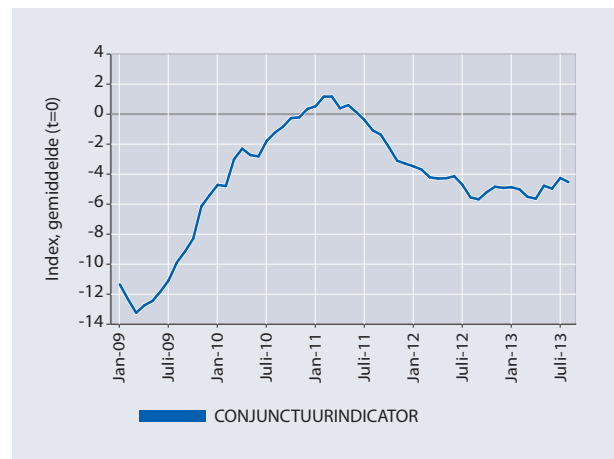
De samenvattende indicator van de conjunctuur van het gewest (grafiek 5) daalde continu in de eerste jaarhelft 2013 en dit, tot in april waar hij een waarde bereikte die quasi identiek was aan deze van september 2012, of de slechtste sinds de crisis van 2009. De indicator kende vervolgens een lichte en wisselvallige stijging om in augustus een hogere waarde¹² op te tekenen dan in het begin van het jaar, maar bleef toch op een niveau dat niet hoger is dan dat van begin 2012 en dus heel ver van het langetermijngemiddelde. De conjunctuur-omkeerderindicator (grafiek 6) bevestigt deze interpretatie en toont dat de economische activiteit tijdens de eerste helft van het jaar neutraal was en vervolgens opnieuw positief. Ondanks de daling van de samenvattende indicator van de conjunctuur is er geen sprake van een belangrijke omkeer in de Brusselse conjunctuur in het begin van het jaar, maar eerder van een dip.

De evolutie van de Brusselse conjunctuur past in de Belgische en internationale conjuncturele context met globaal genomen een sombere, lees slechte eerste jaarhelft 2013, gevolgd door een verbetering die zich voor de volgende maanden lijkt af te tekenen.

In tegenstelling tot de Barometer van april 2013, waarin de analyse van de gegevens over de omzet in de verschillende activiteitstakken aantoonde dat de geavanceerde productiediensten¹³ relatief gespaard waren gebleven in de loop van de laatste maanden van het jaar 2012, wordt de situatie die diezelfde bronnen voor de eerste vijf maanden van het jaar 2013 toont, gekenmerkt door een negatieve conjunctuur in alle activiteitstakken, met evenwel verschillende graden. Het lijkt bijgevolg alsof de slechte prestaties van de industriële takken en van de diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie¹⁴ zich in de loop van deze eerste vijf maanden hebben uitgebreid tot de geavanceerde productiediensten. Toch suggereren de signalen van de samenvattende indicator, alsook de enquêtes bij de ondernemingen¹⁵ een herstel in de loop van de volgende maanden, die zich doorzet na de op heden beschikbare gegevens over de omzet.

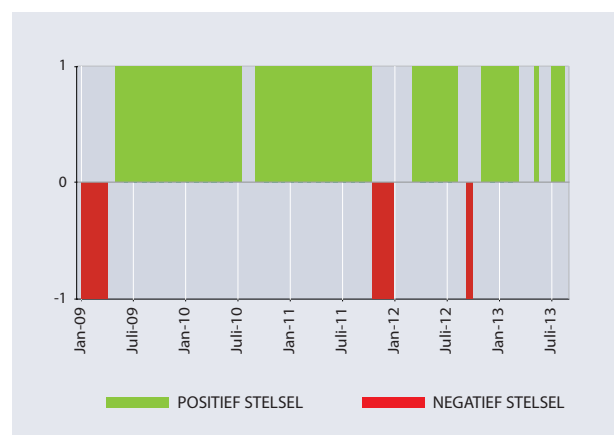
Wat de activiteiten betreft die minder rechtstreeks verband houden met de Brusselse conjuncturele context zoals de bouwnijverheid of de persoonlijke dienstverlening (in het

GRAFIEK 5: Synthetische conjunctuurindicator (op basis van gestandaardiseerde gegevens)

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 6: Conjuncturomkeerderindicator

Bron: BISA

bijzonder de kleinhandel), evolueerden deze inderdaad vrij negatief sinds het begin van het jaar, maar in veel mindere mate dan de andere activiteitstakken. Voor de bouwnijver-

¹² Het laatste gegeven dat beschikbaar is op het moment van de redactie van onderhavige Barometer is augustus 2013.

¹³ Zie glossarium.

¹⁴ Het gaat om diensten in een latere fase en op hetzelfde productieniveau en meer bepaald de tak „vervoer en opslag”, alsook deze van de groothandel.

¹⁵ Zie glossarium.

heid worden de minder goede resultaten van dit jaarbegin grotendeels verklaard door de strenge en lange winter. Terwijl de oorzaak van de minder goede prestaties voor de kleinhandel, die algemeen gezien minder getroffen wordt door de conjuncturele context, moet worden gezocht bij de toenemende werkloosheid en de inkrimping van de werkgelegenheid in het eerste kwartaal 2013.

• Analyse per activiteitstak

In de huidige context van een globale stagnatie van de economische activiteit sinds midde2011 moeten de standaardinstrumenten die worden gebruikt om de conjunctuur te analyseren behoedzaam worden geïnterpreteerd. Deze doen immers een beroep op de langetermijntendens van de economische groei om schommelingen ten opzichte van deze groei af te leiden en de conjuncturele cyclus te definiëren. De jongste twee jaren was de gemiddelde groei echter quasi nul en dus ver van de verwachte groei die dichterbij 2 % per jaar. Hierdoor worden de episodes van dalende conjunctuur in de gebruikelijke grafieken benadrukt voor de periode die ons interesseert. Hoewel de kwalitatieve aanwijzingen van de conjuncturele staat van de Brusselse economische activiteit betrouwbaar blijven, mag de omvang van de schommelingen niet rechtstreeks worden geïnterpreteerd. De geassocieerde commentaar laat de lezer toe om de relatieve maat van deze bewegingen en hun betekenis voor de evolutie van de economische conjunctuur beter te beoordelen. De terugkeer naar een duidelijker groeitraject zal de verwachte evoluties in deze periode op termijn helpen corrigeren.

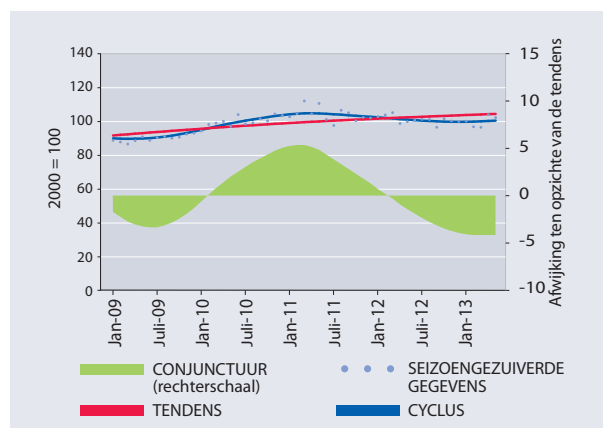
– Industriële productie en diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie

Industrie

De conjuncturele evolutie van de nationale industriële productie (grafiek 7) en van de industriële activiteit in Brussel (grafiek 8) was negatief tijdens de eerste maanden van het jaar 2013. Toch merken we dat de nationale productie betere resultaten geboekt heeft in de maanden april en mei, wat een verbetering van de omzet in de tak op korte termijn laat doorschijnen. Deze interpretatie stemt overeen met de verbetering van de toegevoegde waarde in volume van de industrie op Belgisch niveau in de loop van het tweede kwartaal 2013.

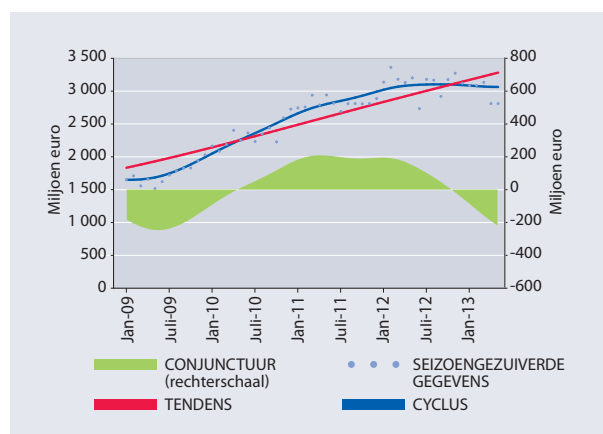
Achter de algemene daling van de nationale productie gaan twee onderscheiden dynamieken schuil, in functie van het geproduceerde type goed. De productie van intermediaire goederen en uitrustingsgoederen kende immers een negatieve groei in de loop van het eerste kwartaal van het jaar en lijkt gemiddeld negatief te evolueren in het tweede kwartaal waarvoor het cijfer van juni 2013 niet beschikbaar was op het moment van de redactie van deze Barometer. De productie van deze goederen lijdt erg onder de verslapping van

GRAFIEK 7: **Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, Industrie (2000=100)**

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 8: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)**

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

het internationale handelsverkeer en in het bijzonder van de buitenlandse vraag vanwege onze belangrijkste handelspartners, nl. Duitsland, Frankrijk en Nederland (zie tabel 1). Het indexcijfer van de productie van de consumptiegoederen, minder gevoelig voor de conjunctuurschommelingen, lijkt zich daarentegen sterk hersteld te hebben in het tweede kwartaal 2013 op kwartaalbasis en trok de productie in de laatste twee geanalyseerde maanden naar boven.

Op Brussels niveau is de omzet op kwartaalbasis teruggevalen in het eerste kwartaal 2013 in de takken „productie van intermediaire goederen” zoals de chemische en farmaceutische industrie. De takken „productie van uitrustingsgoederen” kenden dan weer een globaal goede evolutie in het eerste kwartaal, in het bijzonder de automobiellindustrie die het goed doet dankzij het aangehouden productieritme van de

fabriek in Vorst. Ook de productie van consumptiegoederen presteerde in het eerste kwartaal 2013 beter dan in het vorige.

Na een slecht eerste kwartaal dat hoofdzakelijk te wijten was aan een daling van de omzet in de productie van intermediaire goederen, zijn er opnieuw tekenen van herstel van de verwerkende nijverheid op nationaal niveau. De gunstigere, maar nog kwetsbare vooruitzichten betreffende de buitenlandse vraag kunnen de indruk wekken dat de situatie van de Brusselse industrie in de eerstvolgende maanden progressief zou verbeteren, zij het heel bescheiden. Deze activiteitstak zou pas in 2014, met hogere groeivoorzichten op nationaal en internationaal niveau, aansluiten bij een hoger groeitempo.

Bouwsector

De tak „bouwnijverheid” (grafiek 9) kende tijdens het eerste kwartaal 2013 een afname van de activiteit die hoofdzakelijk te wijten is aan de moeilijke weersomstandigheden van de afgelopen winter. In april en mei van dit jaar zien we al een zeker herstel van de activiteit, zoals blijkt uit de gegevens, gecorrigeerd voor de seizoensverschillen, die allebei de langetermijntendens overschrijden.

De lezing van de resultaten betreffende de percepties van de orderboekjes (grafiek 10), die het resultaat zijn van de conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen, geeft aan dat de evaluatie van het geplande volume is blijven dalen in Brussel in het eerste kwartaal, conform de besproken resultaten van de omzet in de tak. Hij is vervolgens gestegen in het tweede kwartaal, maar lijkt opnieuw te dalen in juli en augustus. De indicator van de evaluatie van de orderboekjes in de bouwsector in Brussel bleef echter boven de nationale indicator, wat een betere handhaving van de tak in de loop van de volgende maanden in de hoofdstad lijkt te voorspellen.

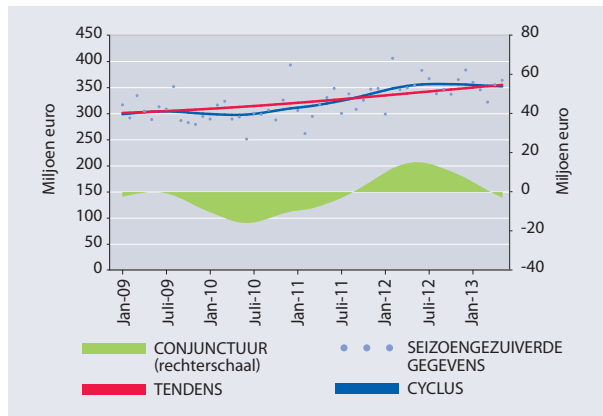
Vervoer en opslag

Ook deze tak, waarvan de evolutie sterk verband houdt met de productieactiviteiten heeft een slecht eerste kwartaal gekend, conform de resultaten in de industrie op internationale, nationale en regionale schaal. Toch lijken tekenen van verbetering de kop op te steken met meer bemoedigende resultaten tijdens de laatste twee geanalyseerde maanden waarin de omzet naar zijn langetermijntendens toegroeit (grafiek 11). Dit bevestigt dat de buitenlandse vraag, die heel zwak was in het eerste kwartaal, progressief sterker werd in de loop van het tweede kwartaal en laat dus meer bemoedigende vooruitzichten in deze activiteitstak vermoeden.

Groothandel

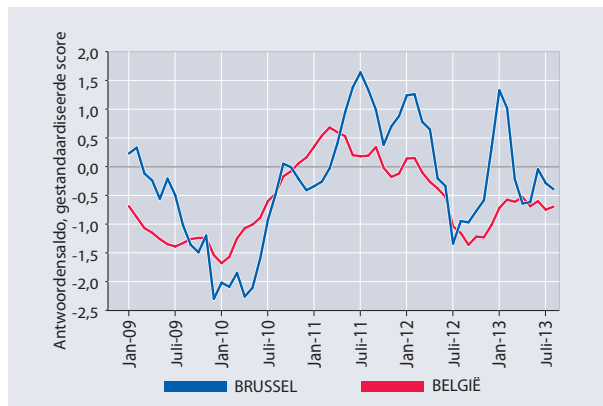
De tak „groothandel” (grafiek 12) registreerde globaal dalende resultaten tot in mei 2013, of bijna gedurende de volledige geanalyseerde periode voor de omzet. Dit resulteert,

GRAFIEK 9: Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG (miljoen euro)

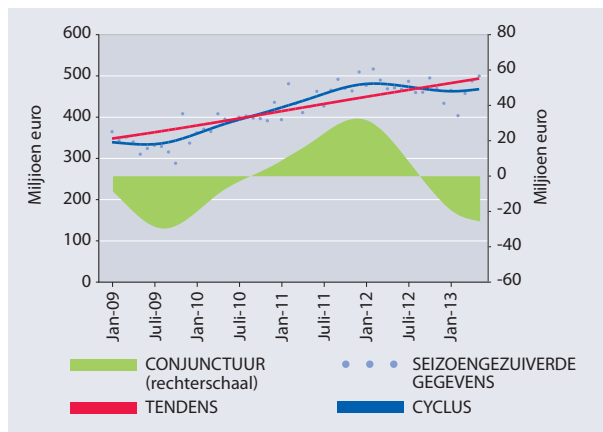
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 10: Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 11: Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en Opslag, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

net als voor de andere takken van de „productieactiviteiten en diensten die rechtstreeks verband houden met de industriële productie” (maar in een mindere mate voor de bouw-nijverheid) in een situatie van negatieve conjunctuur in het eerste kwartaal voor de groothandel. Het laatste punt (mei) gecorrigeerd voor de seizoensverschillen, toont evenwel dat er een breuk is in de continu dalende helling sinds oktober 2012 en laat een verbetering voor het vervolg van het jaar uitschijnen, in navolging van de andere takken die hoger besproken werden.

De curve van de vooruitzichten van de vraag in deze sector (grafiek 13) bevestigt de dalende omzet die tijdens de eerste maanden van het jaar werd vastgesteld. Ze kent vervolgens opnieuw een stijgende evolutie tot in augustus 2013, wat de indruk van progressief herstel van de activiteit tijdens het tweede deel van het jaar ondersteunt. Ondanks de positieve evolutie van deze curve sinds de maand mei blijft zijn niveau echter onder dat van België.

– Geavanceerde productiediensten

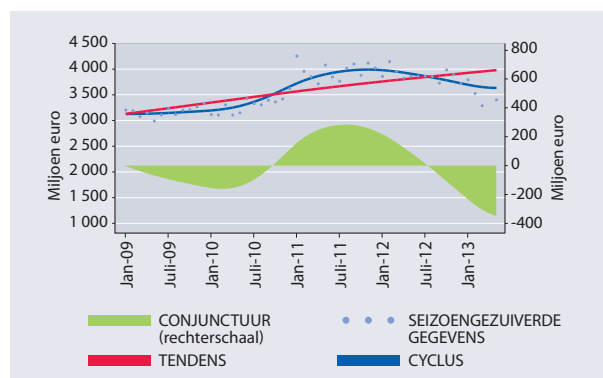
Omdat ze minder afhankelijk zijn van de industriële producties, zijn deze takken van de dienstenondernemingen relatief minder gevoelig voor de conjunctuurcyclus en reageren ze meestal met een beetje vertraging. Tijdens heel negatieve conjuncturele episodes zoals de crisis van 2009 of bij een heel sombere conjuncturele context die zich uitstrekt in de tijd, zoals dat het geval is sinds 2011, sijpelen de negatieve effecten van de conjuncturele omgeving eveneens sterk door in deze activiteitstakken. Dat is de situatie waarmee we vandaag worden geconfronteerd.

Het is belangrijk dat de signalen van een beginnend herstel in het tweede kwartaal 2013 op nationaal en internationaal niveau zich concretiseren indien we de achteruitgang van de takken van de geavanceerde diensten in Brussel, waarvan het leeuwenaandeel in de toegevoegde waarde in Brussel (47 % in 2011 tegen 30 % in Vlaanderen en 27 % in Wallonië) verband houdt met de uitstekende administratieve en politieke specialisatie van de hoofdstad, een halt willen toeroepen. De regionale conjunctuur wordt dus duidelijker beïnvloed door de evoluties in deze tak.

Informatie en communicatie

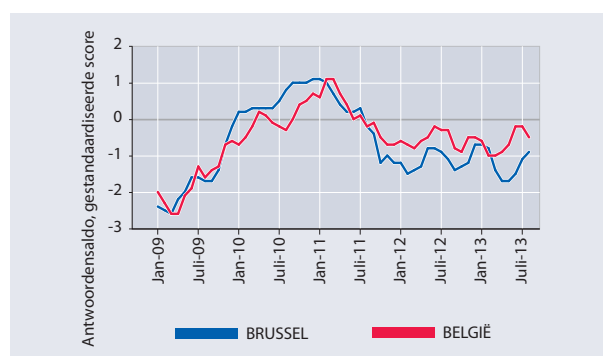
Conform de vooruitzichten in de Barometer van april 2013 leidde de achteruitgang van de supraregionale conjunctuur in het eerste kwartaal tot een daling van de economische activiteit voor deze tak (grafiek 14) die zich in een negatieve conjunctuurfase bevond tijdens de eerste vijf maanden van het jaar, maar met een gematigde intensiteit. De laatste twee gegevens, gecorrigeerd voor de seizoensverschillen in de omzet, benaderen opnieuw de langetermijntendens. Deze evolutie toont echter dat het sombere conjuncturele klimaat dat Brussel (alsook België en de eurozone in het algemeen) sinds 2011 tekent, negatieve effecten blijft hebben op de

GRAFIEK 12: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG (miljoen euro)**

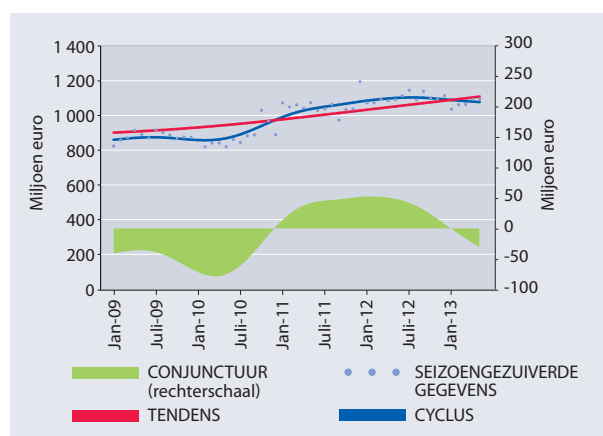
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 13: **Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)**

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 14: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Information en Communicatie, BHG (miljoen euro)**

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

geavanceerde productiediensten, in die mate zelfs dat de tak zich in mei 2013 in een negatieve conjunctuurfase bevond. Omdat de ICT-activiteiten meestal snel reageren bij herstel, zou de tak tegen het einde van het jaar snel opnieuw naar een positieve conjunctuurfase kunnen evolueren indien de lichte stijging van de activiteit die deze zomer werd opgetekend, zich zou handhaven.

Andere niet-financiële diensten aan ondernemingen

Deze tak groepeert de gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten, alsook de administratieve en ondersteunende diensten. Door het statuut van administratief en politiek centrum van het Brussels Gewest, is het normaal dat deze tak een van de belangrijkste van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in termen van aandeel in de toegevoegde waarde is (14 % in 2011).

Deze activiteitstak is in het algemeen weinig cyclisch en de vastgestelde omzetwaarden schommelen rond hun langetermijntendens, behalve tijdens crisisfasen, of bij verlengde conjuncturele somberheid. Net als voor de activiteiten in verband met informatie en communicatie week de conjunctuurcyclus af van zijn tendens (grafiek 15) door de sombere conjuncturele context sinds 2011, of leidde met andere woorden tot slechte resultaten op het niveau van de omzet in deze activiteitstak voor de eerste vijf maanden van het jaar 2013.

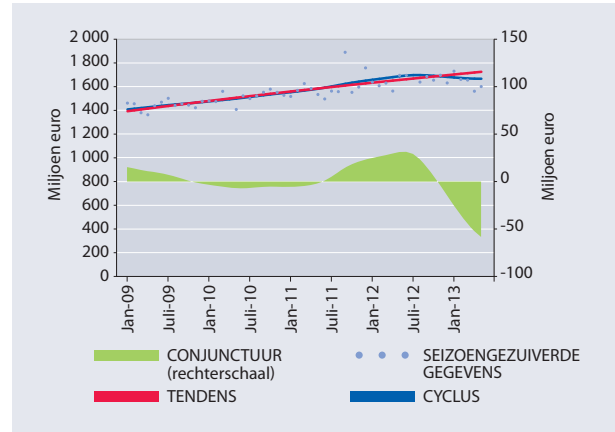
De lezing van de gegevens betreffende de verwachte activiteit in de dienstensector zoals blijkt uit enquêtes bij ondernemingen (grafiek 16) moedigen niet aan om een onmiddellijk herstel van de activiteit in deze tak van de dienstenondernemingen te verwachten. We moeten ons eerder verwachten aan een stagnatie van deze activiteiten in de eerstvolgende maanden en het herstel van de productieactiviteiten zal moeten worden bevestigd voor we opnieuw zullen aansluiten bij een groei.

Financiële diensten

Wat de financiële diensten betreft, is de situatie in Brussel binnen België heel specifiek. Niet alleen is de concentratie van dit soort activiteiten er groter, maar zij is ook van een andere aard. De aanwezigheid van centrale of regionale zetels van grote instellingen leidt immers tot grootbank- en beleggingsactiviteiten waarvan de kenmerken sterk verschillen van de commerciële en kleinhandelsactiviteiten die de overhand hebben op de rest van het nationale grondgebied.

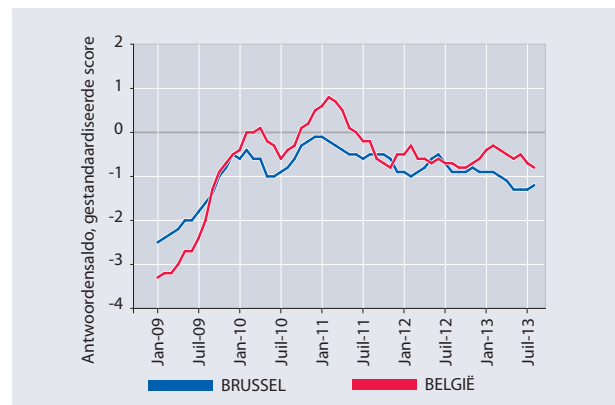
Het is moeilijker om deze bedrijfstak kwantitatief te vatten, omdat deze diensten globaal genomen niet onderworpen zijn aan de btw. De activiteiten van deze sector komen in de conjunctuurenquêtes van de NBB evenmin aan bod. Bijgevolg hebben wij gebruik gemaakt van alternatieve indicatoren waarmee de bemiddelingsmarge, één van de belangrijkste determinanten van de toegevoegde waarde voor deze tak, kan worden geraamd. Deze marge varieert volgens het

GRAFIEK 15: Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten; Administratieve en ondersteunende diensten, BHG (miljoen euro)

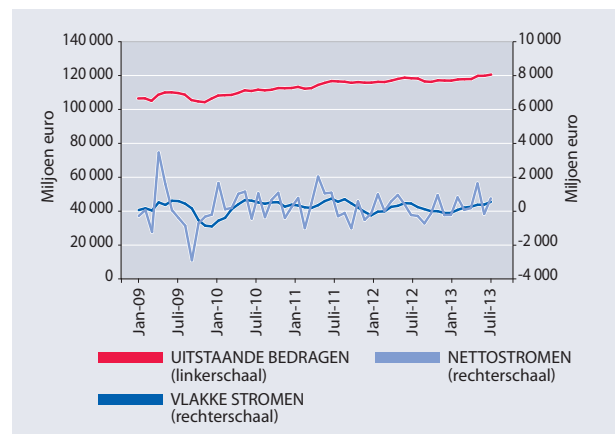
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 16: Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 17: Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)

Bron: NBB - berekeningen BISA

volume van de uitstaande kredieten¹⁶ (grafiek 17), het renteverval tussen leningen op middellange of lange termijn (hier vertegenwoordigd door de rente op de staatsleningen op 10 jaar) en de interbancaire financiering op korte termijn (Euribor op 3 maanden) (grafiek 18). Ook het niveau van de obligatierente is een belangrijke indicator om de operationele omgeving van de verzekeringsmaatschappijen (in het bijzonder de levensverzekeringen) te beoordelen.

In de loop van het eerste halfjaar van 2013 zijn de rentevoeten waarmee België en zijn belangrijkste handelspartners in Europa zich financieren, lichtjes gestegen. In diezelfde periode bleef de rente voor herfinanciering door de banken laag en stabiel, wat een lichte verbetering van de bankbemiddelingsmarge toeliet (grafiek 18).

Gelet op deze situatie met de obligatieleningen, stellen we eveneens een globale stabiliteit vast van de uitstaande kredieten aan niet-financiële ondernemingen en lichtjes positieve nettostromen in de zes eerste maanden van het jaar (grafiek 17). Met andere woorden, het aantal kredieten lijkt niet te stijgen. De zwakke vraag naar kredieten vanwege niet-financiële ondernemingen in een context van investeringschaarste verklaart deze vaststelling gedeeltelijk. Anderzijds zijn de toekenningscriteria van kredieten zoals de ondernemingen deze ondervinden, verhard en verwachten de ondernemingen een verlenging van deze tendens, wat deze stagnatie versterkt.

– Diensten aan personen

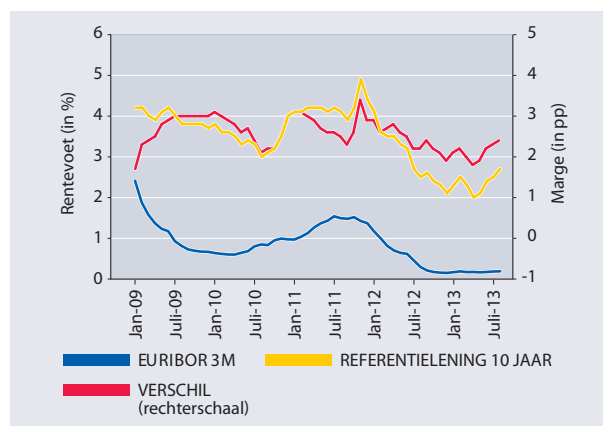
De diensten die hier worden bedoeld zijn weinig gevoelig voor de conjunctuurcyclus, net als de geavanceerde productiediensten. De redenen zijn echter verschillend. In dit geval hangt de activiteit hoofdzakelijk af van het consumptiegedrag van gezinnen en niet van dat van de ondernemingen. Omdat gezinnen de neiging hebben om hun consumptiegedrag af te vlakken, zijn de conjuncturele evoluties van deze activiteiten duidelijk minder uitgesproken.

Kleinhandel

De activiteitstak van de kleinhandel wordt traditioneel globaal minder getroffen door de conjuncturele schommelingen. Nochtans leidde een sterke afname van de omzet in februari 2013 (grafiek 19) van de tak, gevolgd door drie maanden waarin deze dicht bij zijn langetermijntendens stond, de kleinhandel naar een zwak negatieve conjunctuurfase van februari tot mei 2013.

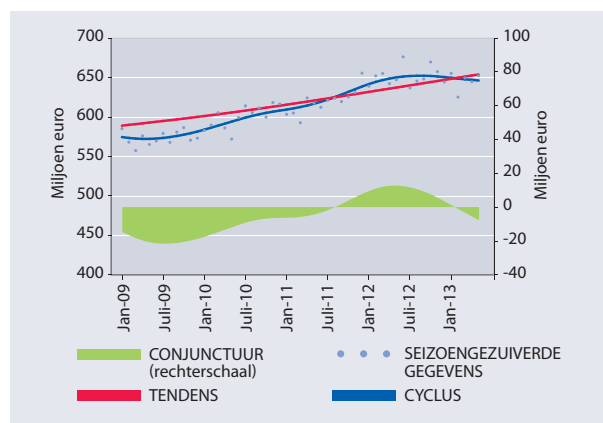
De resultaten van de enquêtes bij de Brusselse en Belgische gezinnen¹⁷ over de vooruitzichten van grote aankopen (meubelen, televisie, wasmachine, computer enz.) bevestigden

GRAFIEK 18: Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 19: Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

perfect het dieptepunt dat de omzet van de tak in februari bereikte (grafiek 20). Toch laten de resultaten voor de volgende maanden een herstel van de activiteit op korte termijn in deze tak doorschijnen. Dit punt moet in verband worden gebracht met de impact van de grote inkrimping van de werkgelegenheid op het gezinsinkomen en het vertrouwen van de gezinnen in het eerste kwartaal in Brussel en van de stijgende werkloosheid (zie hoofdstuk 2.2).

• Demografie van de ondernemingen

Ondanks de moeilijke economische context bleef het aantal **actieve ondernemingen**¹⁸ in Brussel tegen een steeds sneller ritme toenemen tot begin 2012 (grafiek 21). Sinds het tweede

¹⁶ Zie glossarium.

¹⁷ Zie glossarium.

¹⁸ De gegevens die hier besproken worden, hebben uitsluitend betrekking op ondernemingen die btw-plichtig zijn en in deze hoedanigheid worden vermeld in de Kruispuntbank der Ondernemingen.

kwartaal 2012 kent de groei van het aantal Brusselse ondernemingen een verslapping die progressief sterker wordt. De eerste zes maanden van 2013 bevestigen deze tendens, terwijl de jongste conjuncturele voorspellingen de verlenging van de periode van zwakke economische activiteit voor dit jaar aankondigen. Het tweede kwartaal registreert de zwakste evolutie sinds het derde kwartaal 2010, met een stijging van 2,0 % op jaarbasis. De situatie is niet beter op nationaal niveau vermits de groei met een jaar verschil van het aantal ondernemingen in België half 2013 het laagste punt nadert dat werd vastgesteld op het hoogtepunt van de crisis in het vierde kwartaal 2009 (respectievelijk +1,3 %, tegenover +1,0 %). Ondanks deze vertraging blijft de evolutie van het aantal ondernemingen positief en blijft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op dit punt sneller vooruitgang boeken dan het Belgische gemiddelde.

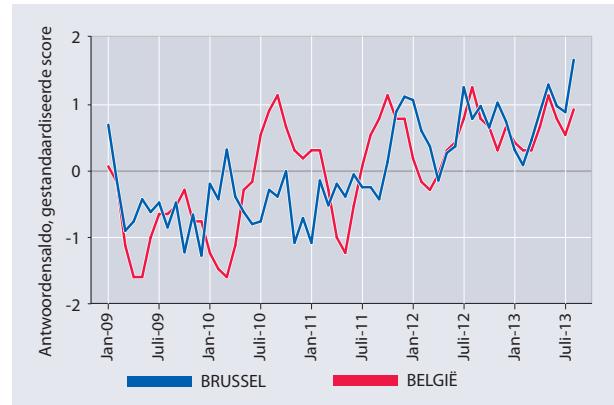
Op het einde van het tweede kwartaal 2013 telde men 88 136 actieve ondernemingen op het Brusselse grondgebied, of 1 722 eenheden meer dan in dezelfde periode van het jaar voordien. Het Gewest vertegenwoordigt ongeveer 11 % van het totaal aantal ondernemingen in België.

In 2012 registreerde Brussel een recordaantal **oprichtingen van ondernemingen**, maar de dynamiek toonde al tekenen van vertraging in vergelijking met de jaren voordien (grafiek 22). De eerste twee kwartalen van 2013 kennen nog een achteruitgang van de situatie en tekenen een daling op ten opzichte van diezelfde periodes in respectievelijk 2012 en 2011. Tussen januari en juni van dit jaar werden er in totaal 5 456 ondernemingen opgericht in het Gewest, of een daling van 4,7 % tegenover dezelfde periode van het jaar voordien. Voor België bedraagt deze terugval 8,6 %, hoewel het tweede kwartaal 2013 een licht herstel van de bedrijfsoprichtingen op nationaal niveau vertoont.

Met de dalingen die werden vastgesteld in de eerste twee kwartalen 2013 registreerde het oprichtingspercentage¹⁹ in Brussel een daling op jaarbasis voor het vijfde kwartaal op rij. Het blijft echter hoger dan het nationale gemiddelde. In de loop van de eerste zes maanden van het jaar werden er 6,2 nieuwe ondernemingen opgericht in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 100 actieve ondernemingen (6,7 een jaar voordien), tegenover een verhouding van amper 4,6 op Belgisch niveau (5,1 het jaar voordien).

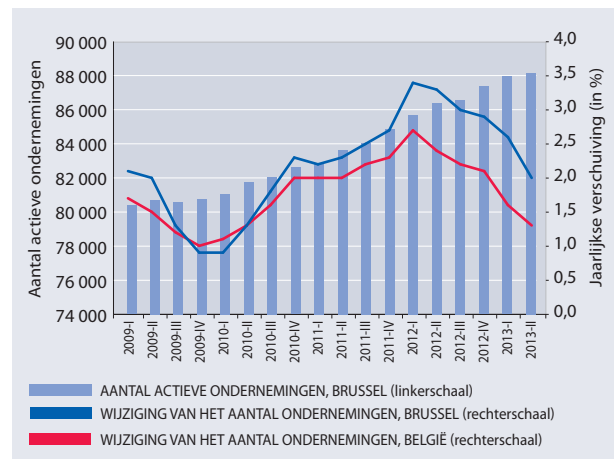
Wat betreft de **stopzettingen van ondernemingen** werd het eerste kwartaal 2013 in Brussel gekenmerkt door een stagnatie in vergelijking met dezelfde periode in 2012 (grafiek 23). Het Gewest werd daarentegen geconfronteerd met een recordaantal stopzettingen van ondernemingen tussen april en juni 2013, met ongeveer 2 250 eenheden. Dit is de hoogste waarde sinds de laatste zes jaar voor deze periode. Ten opzichte van het tweede kwartaal 2012 zijn de stopzettingen toegenomen met 32,4 %, of een veel sterkere stijging dan voor

GRAFIEK 20: Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)

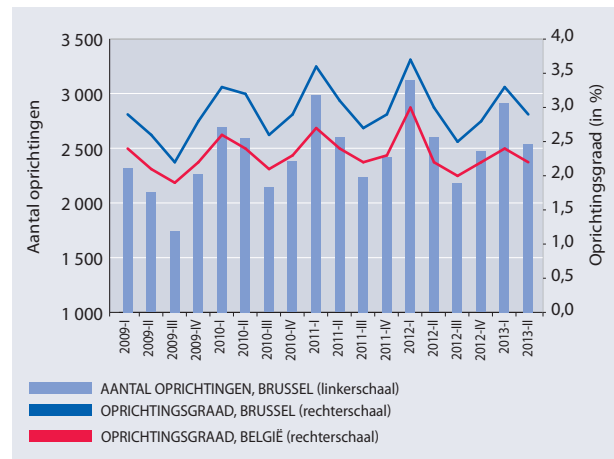
Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 21: Aantal actieve ondernemingen, 2009-2013

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 22: Oprichtingen van ondernemingen, 2009-2013

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

¹⁹ Zie glossarium.

België in het geheel (+16,0 %). Een totaal van 4 440 Brusselse ondernemingen beëindigde zijn activiteit tijdens de eerste jaarthelft 2013.

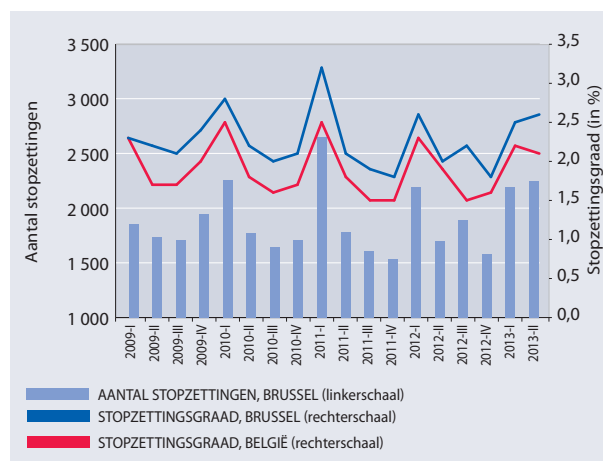
In het eerste kwartaal 2013 kromp het stopzettingpercentage²⁰ in Brussel, dat al daalde begin 2012, verder op jaarbasis. De situatie werd vervolgens slechter tijdens het tweede kwartaal van dit jaar vermits het Brusselse stopzettingpercentage 2,55 bereikte of zijn hoogste peil voor een tweede kwartaal in de bestudeerde periode en ongeveer 0,6 procentpunt meer dan in 2012. Ook België registreerde een stijging, maar minder afgetekend en het nationale percentage blijft lager dan dat van het Gewest.

Gelet op de daling van het aantal nieuwe ondernemingen en de stijging van deze die hun activiteit hebben stopgezet in de loop van het tweede kwartaal 2013 in Brussel, is het verschil tussen het oprichtingspercentage en het stopzettingpercentage sterk ingekrompen. Het verschil blijft evenwel positief, wat betekent dat het Gewest elk kwartaal meer oprichtingen dan stopzettingen van ondernemingen registreert. Voor het eerste halfjaar 2013 komen we uit op iets meer dan 1 000 nieuwe ondernemingen in de hoofdstad – in nettoterminen. Deze toestroom verklaart grotendeels waarom het aantal actieve Brusselse ondernemingen blijft toenemen.

Naast deze netto bedrijfsoprichtingen hangt de evolutie van het aantal actieve ondernemingen ook af van de bewegingen tussen de drie gewesten van het land en met het buitenland. Het saldo van de migraties van de ondernemingen in Brussel is dus negatief voor de bestudeerde periode (grafiek 24). Dit betekent dat er elk kwartaal meer ondernemingen het grondgebied verlaten dan dat er ondernemingen zich komen vestigen. Sinds eind 2012 is het saldo van Vlaanderen quasi nul, terwijl dat van Wallonië in grote mate positief gebleven is gedurende de hele periode. Het speciale karakter van Brussel – zowel stad, gewest, nationale en Europese hoofdstad, beslissingscentrum en zakencentrum – weerspiegelt zich in de orde van grootte van de geografische stromen van ondernemingen die er gevoelig groter zijn dan in de twee andere gewesten, in verhouding tot zijn omvang. Heel veel ondernemingen verhuizen naar Brussel (1 091 in de eerste halfjaar 2013, of meer dan in het Noorden en het Zuiden van het land met respectievelijk 956 en 1 022 immigraties), maar tegelijkertijd beslist een nog hoger aantal om het Gewest te verlaten en zich ergens anders te vestigen (1 328 tijdens dezelfde periode, of ongeveer tweemaal zoveel als in Wallonië). Het Brusselse migratiesaldo afficheert dus een tekort van 237 ondernemingen op de eerste zes maanden van 2013, tegenover een positief saldo van respectievelijk 12 en 309 eenheden voor het Vlaams en Waals Gewest.

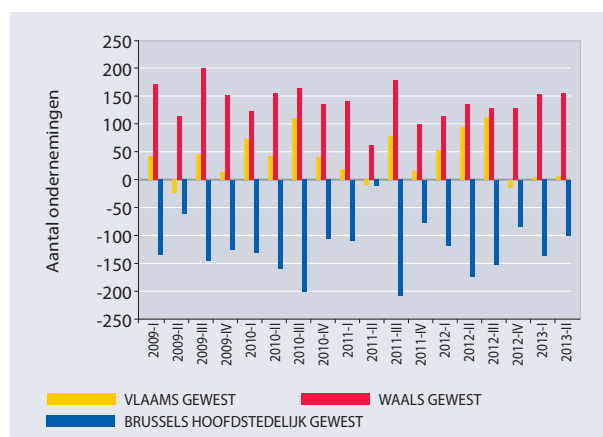
In 2012 registreerde Brussel als enige gewest een lichte verbetering op het vlak van de **faillissementen van ondernemingen** (-3,6 %), terwijl hun aantal stagneerde in Wallonië en sterk toenam in Vlaanderen (+9,1 %) (grafiek 25). Omdat de

GRAFIEK 23: Stopzettingen van ondernemingen, 2009-2013

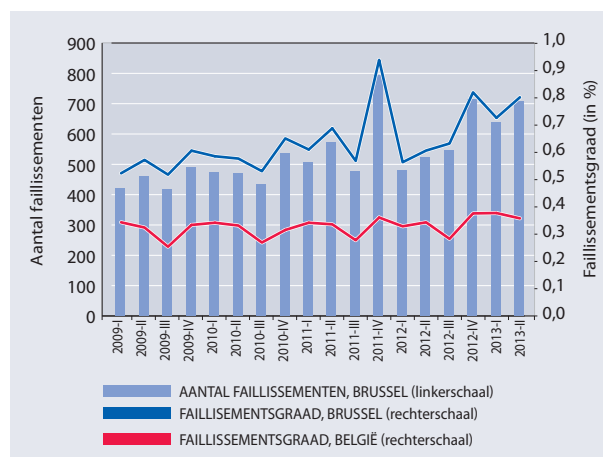
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 24: Migratiesaldo van de bedrijven per gewest, 2009-2014

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 25: Faillissementen van ondernemingen, 2009-2013

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

²⁰ Zie glossarium.

zwakke conjunctuur zich voortzet in 2013 en nu ook voorheen minder blootgestelde activiteitstakken treft (zie Analyse per activiteitstak), heeft de achteruitgang van de situatie qua faillissementen zich logischerwijze uitgebreid tot het volledige land en in het bijzonder in Brussel dat een verhoging van 34 % van de faillissementsaanvragen optekende tijdens het eerste halfjaar 2013 ten opzichte van dezelfde periode van het jaar voordien. Ook het Vlaams en Waals Gewest kenden een stijging, maar minder uitgesproken (respectievelijk +5,4 % en +6,7 %). In totaal werden 1 343 Brusselse ondernemingen failliet verklaard tussen januari en juni 2013 of het hoogste aantal op tien jaar, alle halfjaren samen. De stijging van het aantal mislukkingen was nog spectaculairder in Brussel in het tweede kwartaal 2013 (+35,2 % op jaarbasis), terwijl de twee andere gewesten een pauze kregen: slechts +0,9 % voor Vlaanderen en zelfs -5,3 % voor Wallonië.

Het faillissementspercentage²¹ dat werd berekend voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het eerste en het tweede kwartaal 2013 is veel hoger dan het percentage dat een jaar eerder werd waargenomen en overschrijdt zelfs de waarden van 2011. De vaststelling is identiek op nationaal niveau, hoewel de stijging minder omvangrijk is. Tussen april en juni van dit jaar bereikte het faillissementspercentage 0,80 % voor het Gewest en 0,36 % voor het land. De Brusselse ondernemingen blijven echter, net als in het verleden, duidelijk meer risico lopen op een faillissement in vergelijking met het nationale gemiddelde. In het tweede kwartaal 2013 was dit risico 2,2 keer hoger voor een onderneming die in het Gewest gevestigd is, een verhouding die praktisch niet evolueerde in de loop van de jongste jaren. Voor de eerste zes maanden van 2013 werd gemiddeld één faillissement op 65 actieve ondernemingen in Brussel geteld, of een ongunstigere factor dan in het eerste halfjaar 2012 (1 op 85). Ter vergelijking: België registreerde een faillissement op 135 ondernemingen tijdens dezelfde periode (1 op 149 een jaar eerder). Zoals hoger gezien, wordt Brussel gekenmerkt door een sterke ondernemersdynamiek, namelijk zowel een hoger percentage in termen van bedrijfsoprichtingen als van stopzettingen van ondernemingen. Deze eigenschap die het gemeen lijkt te hebben met andere grote steden, kan een gedeeltelijke verklaring zijn voor het aantal faillissementen in de hoofdstad. Enerzijds worden nieuwe ondernemingen geconfronteerd met een verhoogd risico op faillissement tijdens de eerste jaren van hun bestaan. Anderzijds zien we dat grote steden de tendens hebben om een hogere concentratie ondernemingen in moeilijkheden te bezitten. Daaraan moet worden toegevoegd dat sommige activiteiten die worden gekenmerkt door een hoog faillissementspercentage sterk vertegenwoordigd zijn in de Brusselse economie, zoals de horeca bijvoorbeeld.

Wat de verdeling per activiteitstak betreft: drie daarvan bundelen meer dan de helft van de faillissementen die in Brussel worden uitgesproken: de handel (25,9 % van het totaal in het tweede kwartaal 2013), de horeca (17,7 %) en de bouwsector (12,7 %). In de sector van de handel vormt elk van de

eerste twee kwartalen van 2013 een record voor deze periode van het jaar, met respectievelijk 178 en 183 faillissementen of een stijging van 26 % en 45 % op jaarbasis. De situatie is gelijkaardig in de horeca die, na een moeilijk jaar 2012, stijgingen van meer dan 30 % optekende in het eerste en het tweede kwartaal 2013 ten opzichte van het jaar voordien, om respectievelijk 111 en 125 eenheden te bereiken. Na een rustperiode in 2012 werd de Brusselse bouwsector opnieuw getroffen door een sterke stijging van het aantal faillissementen in het eerste kwartaal 2013 (76 gevallen, of +35,7 % op jaarbasis) en in mindere mate in het volgende kwartaal (90 gevallen, of +13,9 %). Dit zijn telkens absolute records in de evolutie van het aantal faillissementen binnen deze sector. Naast de takken waarin er traditioneel een groot aantal faillissementsaanvragen zijn, werden ook andere sectoren van de Brusselse economie getroffen door een stijgend aantal faillissementen. De grootste stijgingen zijn terug te vinden in de takken „administratieve ondersteunende diensten” (+59,2 % in het eerste halfjaar 2013 op jaarbasis) en „Vervoer en opslag” (+57,1 %). Verder is er nog de aanhoudende groei van de faillissementen in de sector van „vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten” (+34,9%). Nog maar eens het bewijs dat de sombere conjuncturele context zich vandaag uitstrekt tot de activiteitstakken van de geavanceerde productiediensten (zie Analyse per activiteitstak).

Tussen januari en juni 2013 lagen de 1 343 faillissementen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan de basis van de verdwijning van 2 251 banen. Ondanks de sterke stijging van het aantal faillissementen van Brusselse ondernemingen tijdens deze periode (+34 %), kent het banenverlies een duidelijke daling ten opzichte van het eerste halfjaar 2012, met een daling van ongeveer 10 %. Deze terugval komt er na vier opeenvolgende jaren van stijging sinds 2009. Op nationaal niveau bedroeg het banenverlies ten gevolge van faillissementen 13 620 eenheden in de loop van de eerste zes maanden van 2013, met eveneens een dalende tendens, maar minder uitgesproken (-5 % op jaarbasis).

We zullen in de eerstvolgende maanden geen verbetering van de situatie meemaken wat het aantal faillissementen van ondernemingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreft. Volgens de laatste beschikbare cijfers voor juli 2013 blijft het land geconfronteerd met een stijgend aantal mislukkingen, maar lijkt Brussel veel harder getroffen te zijn (+65 % ten opzichte van juli 2012) dan Wallonië (+50 %) en Vlaanderen (+23 %). Volgens de jongste verwachtingen van het Federaal Planbureau zou de groei van de economische activiteit in België quasi nul zijn in 2013 en zal het herstel dat vanaf 2014 wordt verwacht, beperkt blijven²² en onderhevig aan talrijke onzekerheden zijn. Deze groeivoorzichten lijken niet te volstaan om een tendensommekeer van de evolutie van het aantal faillissementen in het gewest te verwachten. Temeer daar de golf faillissementsaanvragen die vooral Vlaanderen trof in 2012, sinds het begin van 2013 ook de rest van het land en in het bijzonder Brussel overspoelt.

²¹ Zie glossarium.

²² Ter herinnering, +0,1 % in 2013 en +1,1 % in 2014 (Zie hoofdstuk 1.3)

De perceptie van de toekenningscriteria van bankkredieten door de ondernemers blijft bovendien ongunstig (zie Analyse per activiteitstak), net als de evolutie van het betalingsgedrag tussen ondernemingen, twee belangrijke factoren voor de financiële gezondheid van de ondernemingen. In deze omstandigheden zouden meer ondernemingen, die al kwetsbaar zijn door de opeenvolgende episodes van zwakke con-

junctuur, bedreigd kunnen worden in hun voortbestaan. De verslapping van de bedrijfsoprichtingen die sinds meerdere kwartalen bestaat, zou deze negatieve factoren kunnen compenseren en de toename van het aantal faillissementen in de hoofdstad kunnen afremmen, maar toch wordt verwacht dat het aantal faillissementen op korte termijn hoog zal blijven.

2.2 Arbeidsmarkt

• Werkgelegenheid

– De jongste gegevens van de regionale boekhouding

Volgens de jongste beschikbare gegevens van de regionale boekhouding, zou de toename van de binnenlandse werkgelegenheid²³ in Brussel eerder dynamisch zijn geweest in 2011 (1,7 %) en groter dan op nationaal niveau (1,4 %) na een matig resultaat in 2010 (toename van 0,6 %). Deze toename werd hoofdzakelijk gerealiseerd onder de impuls van de takken „vrije beroepen en ondersteunende diensten” (bijdrage van 0,9 pp aan de groei²⁴) en „menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening” (bijdrage van 0,3 pp aan de groei). We kunnen hen 70 % van de stijging van de Brusselse werkgelegenheid toeschrijven. Het is niet zo zeer de specifieke werkgelegenheidsstructuur van het gewest (sterk gespecialiseerd in diensten) die het hogere Brusselse groeipercentage verklaart, dan wel de betere relatieve prestaties in sommige takken, hoofdzakelijk deze van de „vrije beroepen en ondersteunende diensten”. Ook de takken „openbaar bestuur” en „andere diensten aan ondernemingen” hebben hun steentje bijgedragen.

Er zou in totaal, jaargemiddeld, een nettogroei van 11 635 banen in Brussel zijn, zodat de binnenlandse werkgelegenheid tot 692 442 eenheden stijgt in 2011.

– Recente evolutie

We beschikken niet over meer recente betrouwbare gegevens over de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid. Toch doet de analyse van de verschillende onrechtstreekse indicatoren waarover we beschikken, ons denken dat de situatie sterk achteruit gegaan is sinds deze laatste officiële cijfers. En ze is des te moeilijker omdat de achteruitgang nu al zes kwartalen duurt zonder veel tekenen van verbetering.

Net als de economische activiteit wordt de Brusselse arbeidsmarkt gekenmerkt door een evolutie met „dubbel dieptepunt”: een herstelperiode voor de meeste indicatoren van de Brusselse arbeidsmarkt in 2010-2011, die een daling kenden in 2008-2009 en allemaal opnieuw een inkringing kenden in 2012-2013 ten gevolge van de nieuwe achteruitgang van de Brusselse economische activiteit.

Een van de onrechtstreekse indicatoren die een beeld schetsen van de recente evoluties van de binnenlandse werkgelegenheid zijn de kwartaalgegevens van de RSZ²⁵ betreffende de bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats²⁶, geïllustreerd in grafiek 26. Laatstgenoemde vermeldt de kwartaalgroei van het aantal werknemers die in Brussel wonen en van het werkvolume in voltijds equivalent (VTE)²⁷, gecorrigeerd voor de seizoensverschillen.

De analyse van grafiek 26 leert ons dat de Brusselse arbeidsmarkt, net als op nationaal vlak (zie hoofdstuk 1.3), sinds 2011 de gevolgen ondergaat van de verslapping van de economische activiteit. **Het aantal Brusselse werknemers** is gekrompen in het jaar 2012, met uitzondering van het derde kwartaal 2012 dat door een nulgroei werd gekenmerkt. Deze indicator steeg evenwel sterk in 2010 en vooral in 2011. Daardoor kende de totale bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats in Brussel, jaargemiddeld over het jaar 2012, een quasi-stabilisatie met een groeipercentage van -0,05 %.

De inkringing van de bezoldigde werkgelegenheid zette zich voort in het eerste kwartaal van het jaar 2013, met een bijzonder sterke daling op zowel nationaal als regionaal niveau (-0,5 % op kwartaalbasis in Brussel en -0,6 % in de rest van het land op basis van de gegevens, gecorrigeerd voor de seizoensverschillen). Het gaat om de grootste inkringing van de bezoldigde werkgelegenheid die het gewest gekend heeft sinds het ontstaan van de economi-

²³ Zie glossarium.

²⁴ Zie glossarium.

²⁵ Rijksdienst voor de Sociale Zekerheid.

²⁶ Het betreft in feite het aantal werknemers onderworpen aan de sociale zekerheid, maar deze categorie benadert het aantal werknemers zeer nauwkeurig.

²⁷ Zie glossarium.

sche en financiële crisis. Deze waarneming stemt overeen met de kwartaalresultaten van de nationale rekeningen over de Belgische binnenlandse werkgelegenheid die in het eerste kwartaal 2013 een bijzonder hoog nettobanenverlies toonden (zie hoofdstuk 1.3). Dit verlies situeerde zich in alle activiteitstakken, inclusief de diensten.

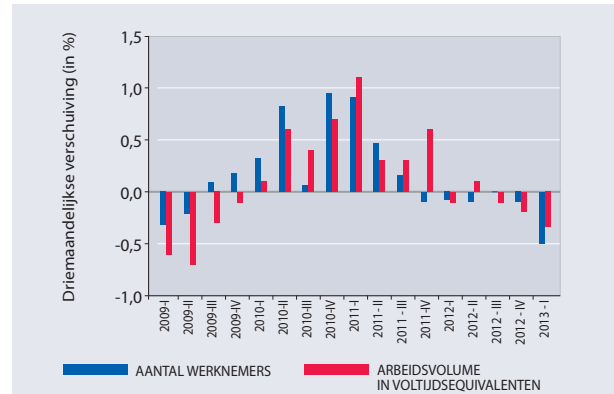
Uiteindelijk kromp het aantal Brusselse werknemers met 0,9 % sinds het einde van het jaar 2011 tegenover 1,0 % op nationaal niveau. Deze percentages stemmen overeen met deze tijdens de laatste periode van inkrimping in 2008-2009. Een inkrimping die echter een veel kortere tijdsduur kende (3 kwartalen tegenover zes nu).

De analyse van het **arbeidsvolume uitgedrukt in voltijds equivalent (VTE)** (grafiek 26) toont echter dat de context verschilt van deze van 2008-2009. Toen ze geconfronteerd werden met de toenmalige economische en financiële crisis hebben de ondernemingen hoofdzakelijk gereageerd met een aanpassing van het arbeidsvolume dankzij de talrijke maatregelen om de werkgelegenheid te vrijwaren die toen werden ingevoerd. Zo maakten ze in grote mate gebruik van onder meer tijdskrediet en tijdelijke werkloosheid ingevolge gebrek aan werk wegens economische redenen²⁸, waarvan het stelsel voordien beperkt was tot arbeiders en in 2009 werd uitgebreid tot de bedienden. De aanpassingen in termen van personen konden worden beperkt (NBB, 2012). Op deze manier was het aantal Brusselse werknemers over een kortere periode (drie kwartalen) en minder sterk (-0,8 %) gedaald dan het arbeidsvolume uitgedrukt in VTE (-1,8 % op 5 kwartalen).

De huidige situatie is verschillend. De werkgevers bewegen zich nu al bijna vijf jaar in een context van lamlendige of inkrimpande economische activiteit en de financiële situatie van de ondernemingen lijdt daaronder. Hoofdstuk 2.1 benadrukt trouwens dat het aantal Brusselse actieve ondernemingen dan wel blijft groeien, maar dat deze groei vertraagt sinds het tweede kwartaal 2012. Het oprichtingspercentage van ondernemingen daalt op jaarbasis sinds vijf kwartalen en het aantal faillissementen is hoger dan in 2008-2009. Het heeft in het eerste halfjaar 2013 trouwens een recordpeil bereikt sinds meer dan tien jaar. Bovendien zijn de gunstige effecten van de toenmalig ingevoerde werkgelegenheidssteun verdwenen en bemoeilijken de beperkingen die werden ingevoerd om misbruik te voorkomen, het gebruik van tijdelijke werkloosheid. Dit gebruik van tijdelijke werkloosheid, in het bijzonder om economische redenen, is minder massaal dan tijdens de periode 2008-2009 en er wordt geen beroep meer gedaan op crisistijdskrediet, terwijl de toegangsvoorwaarden voor andere vormen van tijdskrediet strenger werden.

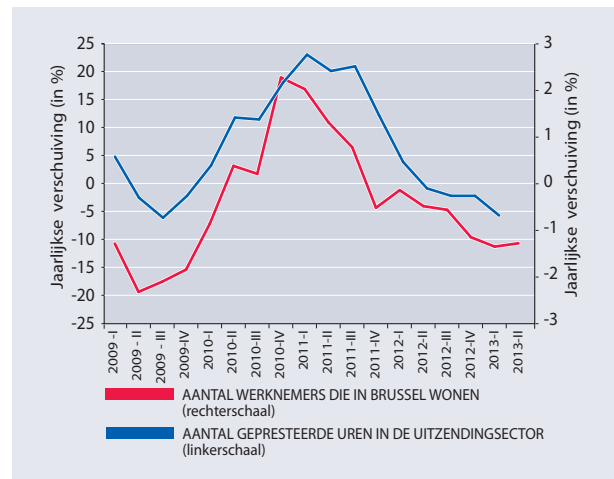
De ondernemingen reageren dus niet meer met arbeidsduurvermindering, maar spelen in op het aantal werknemers. Deze evoluties blijken duidelijk uit grafiek 26. Sinds eind 2011 is de inkrimping van het aantal werknemers

GRAFIEK 26: Driemaandelijks evolutie van het aantal Brusselse werknemers en van het arbeidsvolume in voltijds equivalent (series gecorrigeerd voor seizoensinvloeden)

Bron: RSZ - berekeningen BLSA

GRAFIEK 27: Kwartaalevolutie van het aantal in Brussel gepresteerde uren uitzendarbeid en het aantal Brusselse werknemers

Bron: Federgon, RSZ - berekeningen BLSA

lichtjes sterker dan deze van het arbeidsvolume uitgedrukt in voltijds equivalent (-0,9 % tegenover -0,7 %). Terwijl het aantal werknemers, zoals hoger gezegd, iets sterker daalde dan in 2008-2009, is het arbeidsvolume minder sterk gedaald dan tijdens de vorige periode van inkrimping van de economische activiteit.

Grafiek 27 toont een vergelijking tussen de evolutie op jaarbasis van het aantal Brusselse werknemers en het **aantal uren uitzendarbeid dat in Brussel gepresteerd wordt**. Deze indicator is een andere manier om de recente evoluties op de arbeidsmarkt te begrijpen. De indicator van de uitzendactiviteit is een aanvulling op de indicator van het aantal werknemers. De indicator is immers beschikbaar

²⁸ Zie glossarium.

met een bijkomend kwartaal, is uiterst conjunctuurgevoelig en heeft een vooruitlopend karakter in vergelijking met de andere statistieken van de arbeidsmarkt (zie Barometer van oktober 2012). Aan de hand van grafiek 27 kunnen we vaststellen dat de keerpunten van de reeks betreffende de uitzendactiviteit systematisch een kwartaal vooruitloopt op deze van de statistiek van het aantal Brusselse werknemers.

De uitzendactiviteit in Brussel kent nu al zeven opeenvolgende kwartalen een daling op jaarbasis. Ze is niet enkel blijven dalen, maar deze inkrimping werd bovendien sterker en leidde naar een dieptepunt van -10 % voor elk van de eerste twee kwartalen van het jaar 2013.

De analyse van de cijfers in absolute termen van het aantal arbeidsuren, die hier niet grafisch worden weergegeven, toont dat het herstel dat de indicator in het jaar 2010 kende, niet volstond om de huidige daling te compenseren en dat de uitzendactiviteit niet ver verwijderd is van het laagste punt dat in de loop van de economische crisis van 2009 werd bereikt. De uitzendactiviteit op Belgisch niveau daalt ook nog steeds (behalve het laatste kwartaal dat een stabilisatie toont), maar blijft hoger dan het peil dat werd bereikt bij het uitbreken van de crisis. De daling heeft zich bovendien ook later ingezet. We stellen een totale daling van de uitzendactiviteit vast van respectievelijk 15,5 % en 13,8 % op regionaal en nationaal niveau sinds de crisis begon.

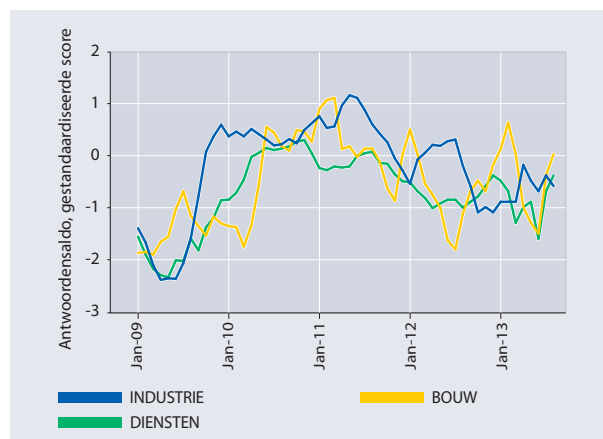
De voortzetting en de omvang van de inkrimping van de uitzendactiviteit in Brussel in het tweede kwartaal 2013 doet denken dat het aantal werknemers die in Brussel verblijven eveneens zal dalen in deze periode. Men kan echter aannemen dat de daling relatief beperkt zal blijven gelet op de heel lichte daling van de binnenlandse werkgelegenheid in datzelfde kwartaal (die meer weg heeft van een stabilisatie (-0,2 %) en die niet het geval is in de tak dienstenondernemingen).

– Vooruitzichten

De conjunctuurenquêtes van de NBB²⁹ bevatten specifieke vragen met betrekking tot de **werkgelegenheidsvooruitzichten voor de drie komende maanden** in de sectoren van de industrie, de bouw en de diensten aan de ondernemingen in Brussel. De antwoorden op deze vragen verschaffen ons kwalitatieve aanwijzingen met betrekking tot de vermoedelijke evoluties van de aanwervingen in Brussel. De resultaten worden weergegeven in grafiek 28.

Sinds de verschijning van de jongste Conjunctuurbarometer van april 2013, was het ondernemersvertrouwen eerder volatiel wat de aanwervingsvooruitzichten betreft. Zodat de sectorcurves die deze vertegenwoordigen, op hetzelfde peil zitten als bij de verschijning van de vorige Conjunc-

GRAFIEK 28: Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelden)

Bron: NBB - berekeningen BISA

tuurbarometer, behalve deze van de industriële sector waar het ondernemersvertrouwen geleidelijk herstelde, met uitzondering van de lente waarin de reeks een lichte dip kende.

We hebben inderdaad een dip in het ondernemersvertrouwen vastgesteld in de takken „diensten” en „bouwnijverheid” tijdens de eerste helft van het jaar 2013, waarschijnlijk ten gevolge van de slechte resultaten van de Brusselse economische activiteit in het begin van het jaar en van de eerder slappe groeivoorzichten voor de eerstvolgende maanden.

Het pessimisme dat opnieuw de kop opstak in het begin van het jaar 2013 in de tak „diensten aan de ondernemingen”, die in Brussel een belangrijke sector is in termen van arbeidsplaatsen, werd de jongste maanden dus bevestigd. Het ondernemersvertrouwen van de tak „diensten aan de ondernemingen” werd inderdaad ernstig ondermijnd en zijn curve kende in juni 2013 een van de laagste minima die de reeks ooit bereikt heeft, behalve op het hoogtepunt van de crisis. De ondernemingshoofden van deze sector hebben hun aanwervingsvooruitzichten echter naar boven toe bijgesteld in de zomer en de curve bereikt vandaag bijna hetzelfde peil als in het begin van het jaar.

In de bouwsector werd de ommekeer die zich leek af te tekenen bij de jongste verschijning, niet bevestigd en zakte de curve opnieuw in negatieve zone tot in juni 2013 om in de loop van de zomer vervolgens naar zijn langetermijngemiddelde te klimmen.

Uiteindelijk liggen de aanwervingsvooruitzichten in augustus 2013 onder hun langetermijngemiddelde, onge-

²⁹ Zie glossarium.

acht de bestudeerde tak. Men kan echter hopen dat er een ommekeer bereikt werd in elk van de takken en dat de gemoedsgesteldheid van de ondernemers verbetert in de eerstvolgende maanden.

De analyse van de statistieken van de bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats voor Brussel, gekoppeld aan deze van de regionale kwartaalindicator van de uitzendactiviteit doet vermoeden dat de bijzonder dynamische groei in 2011 zal worden gevolgd door een licht negatieve groei van de werkgelegenheid in 2012, jaargemiddeld.

Gezien de jongste resultaten van de conjunctuurindicatoren is het weinig waarschijnlijk dat de situatie op de arbeidsmarkt blijft achteruitgaan in 2013. Vooral omdat de situatie zich volgens de jongste regionale verwachtingen van het model HERMREG³⁰, na een waarschijnlijke inkrimping van de Brusselse economische activiteit in 2012, zal stabiliseren in 2013, met een groeipercentage van amper 0,1 %. In 2014 zou de economische activiteit opnieuw moeten heropleven met een groei van 1,2 %. Wat niet wegneemt dat het relatief zwakke prestaties zijn ten opzichte van het groeipercentage voor de crisis. Deze zwakke economische activiteit zou bovendien aanhouden in de periode 2015-2018.

Gelet op deze zwakke conjunctuur moet men zich ook niet verwachten aan een dynamisch herstel in de loop van het jaar. Er wordt eerder gedachte aan een stagnatie of zelfs een lichte daling. Op nationaal niveau heeft het Federaal Planbureau zijn groeiverwachtingen voor de Belgische economische activiteit lichtjes en zijn verwachtingen inzake werkgelegenheid meer uitgesproken, naar beneden toe bijgesteld. Terwijl er oorspronkelijk 18 700 nieuwe banen werden verwacht, mikt het FPB nu op een verlies van 7 700 banen op nationaal niveau (zie hoofdstuk 1.3).

Het banenverlies zou niet enkel de conjunctuurgevoelige takken treffen, maar ook de minder blootgestelde activiteitstakken. Inderdaad, de jongste gegevens van de werkgelegenheid op nationaal niveau tonen dat het nettobanenverlies alle activiteitstakken treft en niet langer beperkt is tot de industriële takken. Zo tekenden de diensten een aanzienlijke daling van de werkgelegenheid op in het eerste kwartaal 2013, meer bepaald door de verlaagde consumptie van gezinnen. De werkgelegenheid binnen deze tak droeg ook de gevolgen van de begrotingsmaatregelen die de verschillende regeringen hadden ingevoerd, zoals meer bepaald het feit dat een deel van de personen die op pensioen gaan, niet worden vervangen bij de overheid. Er is inderdaad een eerder uitzonderlijke daling van de binnenlandse werkgelegenheid de jongste kwartalen binnen de tak „openbaar bestuur” die vooral het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou treffen, vermits deze een hoog aantal overhe-

den op zijn grondgebied telt. Deze sector vertegenwoordigt 17,2 % van de totale regionale werkgelegenheid tegenover slechts 10 % op nationaal niveau. Gelet op de verwachtingen van HERMREG³¹ zou het nettobanenverlies in de tak „openbaar bestuur” nog bepaalde tijd aanhouden.

In 2013 zou de groei van de werkgelegenheid in Brussel in het beste geval stabiel zijn, of zelfs een lichte inkrimping kennen. Het progressieve herstel van de economische activiteit in 2014 zou gepaard moeten gaan met een meer dynamisch herstel van de aanwervingen en de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid zou opnieuw een positieve, maar zwakke groei moeten kennen, waarschijnlijk lager dan 1 % indien we ons baseren op de resultaten van HERMREG.

• Werkloosheid

Het aantal **niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)**³² in Brussel heeft niet voluit voordeel kunnen halen uit de opleving van de economische activiteit in 2010-2011 en van de dynamiek van de werkgelegenheid die daaruit voortvloeide. De analyse van de conjunctuurcyclus van de Brusselse reeks (grafiek 29) toont ons inderdaad dat nadat deze een piek bereikte in de zomer 2010, het aantal werklozen min of meer stagneerde gedurende een jaar. In dezelfde periode is het aantal werkzoekenden in de rest van België gedaald.

Sinds de zomer 2011 kende het aantal werkzoekenden in Brussel opnieuw een stijging ten gevolge van de verslapping van de regionale economische activiteit. Tussen het lichte dieptepunt in juni 2011 en de maand augustus 2013 waarbij de grens van 111 000 NWWZ voor de tweede keer in zijn geschiedenis³³ werd overschreden, steeg het aantal werklozen met 3,8 % (op basis van de gegevens, gecorrigeerd voor de seizoensverschillen). Het is wel zo dat deze stijging minder groot is dan deze van de werkzoekenden in het Vlaams en Waals Gewest (met respectievelijk 4,2 % en 4,1 % in dezelfde periode). Bovendien blijven we ver onder het groeipercentage dat de Brusselse werkloosheid op het hoogtepunt van de crisis kende met meer dan 20 % stijging over een gelijkaardige periode (tussen mei 2008 en september 2010).

Volgens de jongste beschikbare gegevens voor de maand augustus 2013 bedraagt het aantal NWWZ 111 488 personen. Dit is een stijging met 1 760 werklozen (+1,6 %) ten opzichte van de maand augustus 2012. De werkloosheid in Brussel heeft nooit voordien een dergelijk hoog peil bereikt.

³⁰ Zie glossarium

³¹ Zie glossarium.

³² Zie glossarium.

³³ Vorige overschrijding bereikt in september 2010 met 111 267 NWWZ.

Het is zo dat de situatie van Brussel inzake werkloosheid sterk verschilt van deze in de rest van het land. De huidige stijging past in een positieve werkloosheidsconjunctuur (groen gebied in grafiek 29). Inderdaad, de conjunctuurcyclus van de werkloosheid piekte half 2010 om vervolgens naar beneden toe te evolueren. Hij is in december 2011 trouwens onder zijn langetermijntendens gezakt en sindsdien stijgt de conjunctuurcyclus van het aantal werklozen minder dan zijn langetermijntendens (gemiddeld 1,3 % tegenover 2,2 % voor de langetermijntendens op jaarbasis). De twee andere gewesten kennen daarentegen een negatieve conjunctuur en een conjunctuurcyclus die sneller stijgt dan de tendens (respectievelijk 8,0 % en 2,4 % in Vlaanderen en 1,5 % en -0,1 % in Wallonië).

Zoals vermeld in de vorige Conjunctuurbarometer, heeft de Brusselse werkloosheid zijn eigen kenmerken. De werkloosheid in Brussel is veel minder conjunctureel dan deze in de andere twee gewesten, meer bepaald in Vlaanderen. Deze wordt daarentegen sterk beïnvloed door structurele factoren zoals de aanhoudende problemen met de inschakeling in de arbeidsmarkt van de Brusselse inwoners of de sterkere toename van zijn bevolking op beroepsactieve leeftijd³⁴, onder impuls van een bijzonder positieve immigratie en een hoog vruchtbaarheidscijfer van de bevolking. Deze factoren verklaren de stijging van de werkloosheid in grotere mate dan de zwakke conjunctuur van de economische activiteit die vandaag heerst. Wat niet verhindert dat het groeipercentage van de conjunctuurcyclus stijgt naarmate de maanden verstrijken en langzaam het groeipercentage van de langetermijntendens nadert. Zo is hij in de jongste zes maanden gestegen van 1,4 % naar 1,7 %.

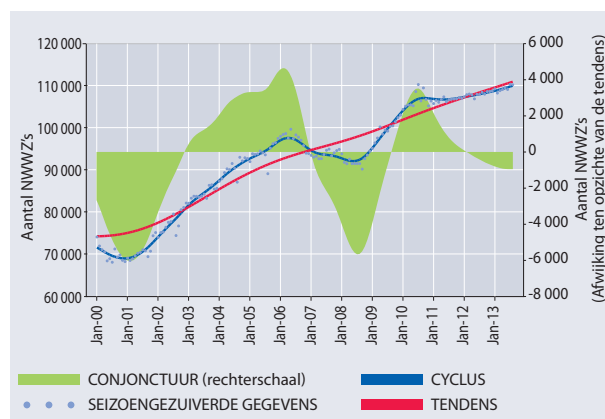
Het is tenslotte interessant om op te merken dat de groei van de langetermijntendens lichtjes naar beneden toe werd herzien de afgelopen maanden, van 2,5 % naar 2,3 %.

De Conjunctuurbarometer volgt de evoluties van de werkloosheid van de jongeren en de laaggeschoolden op de voet omdat Brussel wordt gekenmerkt door een hoger aandeel van deze specifieke categorieën, die moeilijkheden kunnen ondervinden om zich op de arbeidsmarkt te integreren.

De grafieken 30 en 31 geven de **bijdragen tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ** van de verschillende categorieën van werklozen **per leeftijdsklasse en kwalificatieniveau** weer. De analyse heeft hoofdzakelijk betrekking op de gegevens die verschenen zijn sinds de publicatie van de Conjunctuurbarometer van april, te weten deze van het tweede kwartaal 2013 en de voorlopige gegevens van het derde kwartaal 2013.

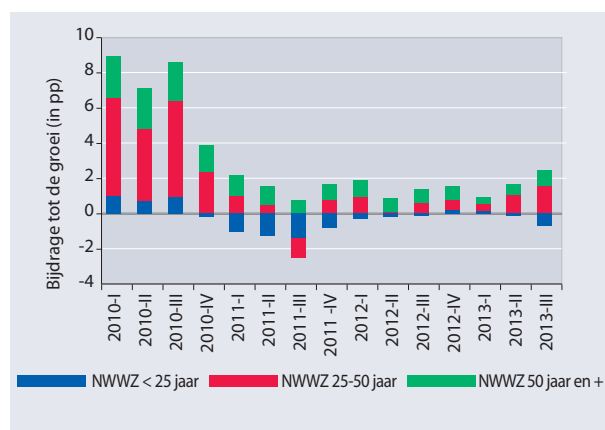
Grafiek 30 toont meer bepaald aan dat de stijging van de werkloosheid op jaarbasis die in het tweede en derde kwartaal

GRAFIEK 29: Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 2000-2013

Bron: Actiris - berekeningen BISA

GRAFIEK 30: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse

* Wat het derde kwartaal van 2013 betreft, gaat het om voorlopige gegevens, aangezien ze maar twee maanden beslaan, juli en augustus

Bron: Actiris - berekeningen BISA

³⁴ Volgens de jongste ramingen van het model HERMREG zal de bevolking van het Brusselse Gewest op beroepsactieve leeftijd toenemen met 1,7 % in 2013 en met 1,5 % in 2014, een percentage dat lichtjes lager is dan dat van de jaren voordien (rond 2 % per jaar in de periode 2009-2012), maar ruim boven dat van België in zijn geheel met een groei van 0,4 % per jaar de afgelopen twee jaar.

taal 2013 werd vastgesteld, hoger is dan de vorige kwartalen en niet te wijten is aan alle leeftijdsklassen.

De stijging is inderdaad hoofdzakelijk toe te schrijven aan werklozen tussen 25 en 50 jaar en in mindere mate aan werklozen van meer dan 50 jaar. De positieve bijdrage van de werklozen van meer dan 50 jaar wordt gedeeltelijk verklaard door de impact van de wetwijziging van juli 2002 die de activiteit van werknemers van 50 jaar of meer wilde verhogen door de vrijstelling van inschrijving als werkzoekende te schrappen, zelfs indien het effect hiervan de neiging heeft om te krimpen sinds het eerste kwartaal 2011 (Actiris 2013). De vorige uitgaven van de Conjunctuurbarometer wezen er reeds op dat de ondernemingen in crisistijd vaak de oudste werknemers ontslaan, omdat dit een grotere kostenbesparing betekent. Bij werkloosheid ondervindt deze categorie de meeste moeilijkheden om opnieuw werk te vinden.

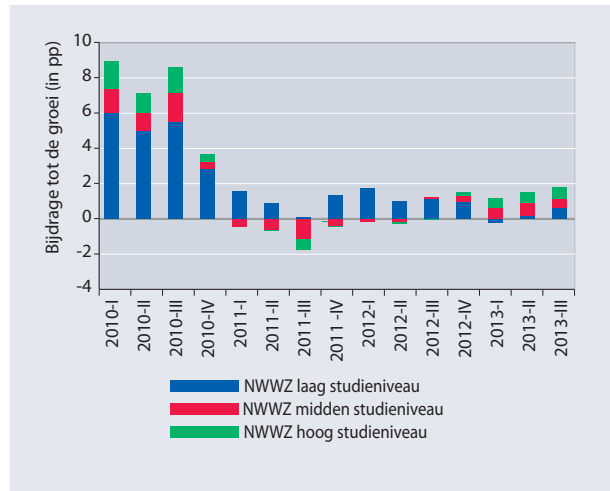
We stellen anderzijds een negatieve bijdrage vast van de werklozen van minder dan 25 jaar in de twee kwartalen. Hun aantal daalde inderdaad met 5,3 % sinds het begin van het jaar 2013. Hun aantal daalde continu tussen september 2010 en september 2012, op opmerkelijke wijze en meer bepaald onder invloed van de nieuwe voorziening „Constructie van Beroepsproject” (CBP). Door de achteruitgang van het conjunctuurklimaat begon het aantal werkzoekenden van minder dan 25 jaar opnieuw te stijgen sinds de herfst 2012 ten gevolge van hun verhoogde gevoeligheid in deze context. Het is echter zo dat de langetermijntenden van deze statistiek de neiging heeft om te dalen in deze periode. Hun aantal zal waarschijnlijk blijven afnemen in de eerstvolgende maanden door meer bepaald de hervorming van het systeem van wachtuitkeringen voor schoolverlaters met een striktere controle op het actief werk zoeken en, vanaf 2015, de beperking van hun inschakelingsuitkering in de tijd. Hierdoor zou een deel van de betrokken bevolking zich uit de arbeidsmarkt moeten terugtrekken of op zijn minst niet meer als werkzoekenden moeten zijn geregistreerd.

De stijging van de werkloosheid op jaarbasis die in het tweede en derde kwartaal 2013 werd vastgesteld en die hoger is dan de vorige kwartalen, is daarentegen wel het geval voor alle kwalificatieniveaus (grafiek 31). Deze groei wordt in het bijzonder verklaard door de stijging van het aantal werklozen met een middelbare en hoge opleiding. Dit fenomeen gaat vaak gepaard met een langdurige achteruitgang van de conjunctuur.

- Vooruitzichten

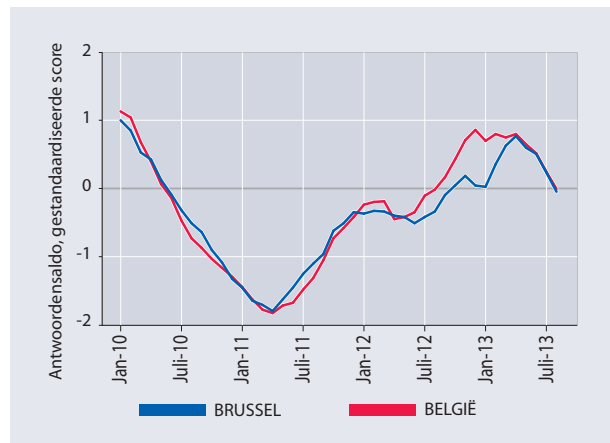
De conjuncturele werkloosheidssituatie is uiteindelijk niet veel geëvolueerd sinds de verschijning van de jongste

GRAFIEK 31 : Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per kwalificatieniveau

* Wat het derde kwartaal van 2013 betreft, gaat het om voorlopige gegevens, aangezien ze maar twee maanden beslaan, juli en augustus
Bron: Actiris - berekeningen BISA

GRAFIEK 32 : Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden volgens de enquête onder consumenten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

Barometer. We zitten nog steeds in een licht positieve conjunctuurfase, die niet veel geëvolueerd is qua niveau. Het niveau van de Brusselse economische activiteit zou zich moeten stabiliseren in de loop van het jaar 2013 en de conjunctuurcyclus van de werkloosheid zou de eerstvolgende maanden niet moeten verslechteren.

Dit gevoel wordt bevestigd door de **opinie van de Brusselse gezinnen over de toekomstige evoluties van de**

werkloosheid voor de volgende twaalf maanden. Deze informatie is afkomstig van een vertrouwensenquête die de NBB maandelijks bij Belgische gezinnen uitvoert om hun opinie over de algemene economische situatie, maar ook over hun eigen financiële situatie te kennen³⁵. Er wordt onder meer gevraagd aan de Belgische gezinnen, waaronder een representatieve steekproef Brusselaars, om hun mening te geven over de evolutie van de werkloosheid in de loop van de twaalf komende maanden.

Sinds de verschijning van de Barometer van april 2013 is de vrees voor een heropleving van de werkloosheid bij de Belgische en Brusselse gezinshoofden duidelijk afgenomen. Beide curves tonen immers een ommekeer in april om aan te sluiten bij hun langetermijngemiddelde in augustus, een niveau dat niet meer werd waargenomen sinds januari 2013 voor Brussel en augustus 2012 voor België. Deze versterking van het consumentenvertrouwen inzake werkloosheid is toe te schrijven aan de betere macro-economische vooruitzichten voor de eerstkomende maanden en jaren. Ze zijn trouwens veel optimistischer betreffende de toekomstige economische situatie van België. Hun vertrouwen was al twee jaar erg zwak, op maat van de achteruit-

gang van het economische klimaat die hun vooruitzichten verslechterde naarmate de maanden verliepen (grafiek 32).

We bevinden ons echter nog steeds in een context van heel zwakke groei van de economische activiteit en van de regionale werkgelegenheid. De vooruitzichten op dit vlak wijzen trouwens op een stagnatie voor de eerstvolgende maanden, gevolgd door een progressief herstel. Met daarbovenop een stijgende langetermijntendens van de werkloosheid, met een groei op jaarbasis van iets meer dan 2 %. Men verwacht dus, net als dat de afgelopen maanden het geval is, een groei van het aantal werklozen die lichtjes lager is dan, of gelijk is aan zijn langetermijngroei. Deze zou in de eerstvolgende maanden bovendien nog lichtjes kunnen dalen.

Brussel wordt inderdaad gekenmerkt door een groeivertraging van de bevolking op actieve leeftijd, een leeftijdsgroep die de jongste jaren een bijzonder krachtige groei kende, hoofdzakelijk door de verzwakking van het migratiesaldo. Deze tendens zou de komende jaren moeten aanhouden en hierdoor een impact hebben op de evolutie van de langetermijntendens van de werkloosheid.

³⁵ Zie glossarium.

Glossarium

• Bijdrage aan de groei (in pp)

Bijdrage aan de groei van een component C tot een totale waarde A wordt gedefinieerd als het product van het groei-percentage van deze component en zijn gewicht in de totale waarde van de vorige periode.

De formule voor de bijdrage aan de groei van een component C op de totale waarde A op tijdstip t is

$$\frac{C_t - C_{t-1}}{A_{t-1}}$$

Het resultaat wordt uitgedrukt in procentpunten

• Binnenlandse werkgelegenheid

De binnenlandse tewerkstelling betreft het aantal effectieve jobs die gegenereerd worden door de economische activiteit in het Gewest, ongeacht of die door Brusselaars worden ingenomen. De statistieken over de interne werkgelegenheid die in deze Barometer worden gebruikt zijn afkomstig van gegevens van de regionale boekhoudingen. Ze omvatten niet de personeelsleden van internationale instellingen, die als extraterritoriaal worden beschouwd.

Niet te verwarren met de actieve werkende bevolking van een gewest waartoe alle werknemers behoren die in dat gewest wonen.

• Conjunctuurenquête van de BNB

De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders een kwalitatieve conjunctuurenquête naar hun appreciatie van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel gevarieerde vragen zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De berekening van elk van deze reeksen is in hoofdzaak gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een verhoging heeft opgegeven en het percentage dat een daling heeft opgegeven). Sinds 1 januari 2007 werd de omvang van het staal betreffende het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vergroot om beter verslag uit te brengen over de toestand in de hoofdstad.

• Consumentenenquête van de BNB

De NBB doet elke maand, voor rekening van de Europese Commissie, een vertrouwensenquête bij consumenten, die als doel heeft om een nationale vertrouwensindex op te

stellen gebaseerd op deze resultaten. Deze enquête onderzocht de huishoudens over hun perceptie van het economische klimaat en hun persoonlijke spaar- en uitgavenintenties. Meer specifiek worden in dat opinieonderzoek 5 thema's behandeld: de algemene economische situatie, de persoonlijke financiële situatie, het spaarvermogen, de voornemens inzake aankoop van duurzame consumptiegoederen en de voornemens inzake aankoop/bouw of verbetering van de woning. De samenvattende indicator van het gezinsvertrouwen wordt vervolgens berekend enerzijds op grond van de resterende antwoorden die betrekking hebben op de perceptie van de consumenten in de loop van de volgende twaalf maanden van de economische situatie en de werkloosheid in Brussel, en anderzijds op basis van de financiële situatie en het spaartegoed van het gezin tijdens de volgende twaalf maanden.

• Driemaandelijke verschuiving (in %)

Een evolutie op kwartaalbasis vergelijkt de waarde van een grootte met een tussenpoos van een kwartaal. Zo wordt driemaandelijke verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend volgens de volgende formule:

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-1}}{X_{T-1}}$$

• Evolutie in volume/evolutie en waarde

„Om de reële evolutie van de economische activiteit (productie, consumptie, ...) vast te stellen, is het noodzakelijk rekening te houden met de gevolgen van de inflatie. Bijgevolg maakt men een onderscheid tussen de evoluties tegen gangbare prijzen (zonder correctie voor de gevolgen van de inflatie) en de evoluties tegen constante prijzen (met correctie voor de gevolgen van de inflatie). In het eerste geval betreft het een evolutie in waarde en in het tweede een evolutie in volume” (Bron: INSEE).

• Geavanceerde productiediensten

Dit zijn diensten aan ondernemingen met een sterke kenniscomponent, die niet enkel innoverend zijn, maar ook een fundamentele rol spelen in het innovatievermogen van het productieapparaat van de ontwikkelde regionale economieën (Antonelli, 1999; Miles, 1995; Den Hertog en Bilderbeek, 1998). Het gaat praktisch gezien in het kader van de conjuncturele analyse van de Barometer in het algemeen om financiële activiteiten, gespecialiseerde en administratieve activiteiten, activiteiten in verband met informatie en communicatie, alsook vastgoedactiviteiten.

• Gestandaardiseerde score

Een variabele standaardiseren betekent de verwachting aftrekken van elk van de oorspronkelijke waarden en al deze waarden delen door zijn standaarddeviatie. Of μ van verwachting en σ van de standaarddeviatie van de waarden van een willekeurige variabele. Het standaardiseren van een van deze waarden V betekent dus het berekenen van:

$$\frac{V - \mu}{\sigma}$$

Het resultaat hiervan zijn gegevens, los van de gekozen eenheid of schaal, maar ook variabelen met hetzelfde gemiddelde en dezelfde spreiding. De schommelingen kunnen nu gemakkelijker vergeleken worden.

• HERMREG

Sinds eind 2005 werken het Federaal Planbureau en de studiediensten van de drie Belgische Gewesten (BISA, IWEPS en SVR) samen aan de ontwikkeling van een macrosectoraal model voor de regionalisering van de nationale economische middellangetermijnvooruitzichten. Deze werken hebben geleid tot de invoering van het model HERMREG dat oorspronkelijk steunde op een macro-econometrische aanpak van het type „top down”. De gerealiseerde projecties steunen op de gegevens van de regionale boekhouding die het Instituut voor de Nationale Rekeningen publiceert. De modelvorming van HERMREG maakt gebruik van verschillende modules, meer bepaald voor de demografische variabelen, de macro-economische aggregaten, de arbeidsmarkt, de inkomensrekeningen van de gezinnen, de overheidsrekeningen van de deelstaten, het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen.

• Jaarlijkse verschuiving (in %)

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootte op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een gegeven kwartaal berekend volgens de volgende formule:

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

• Kettingeuro's

„Middel om bij de berekening van diverse economische aggregaten (zoals bijvoorbeeld het bbp, de investeringen, de consumptie door gezinnen...) de volumegroei te bepalen en het effect van prijsveranderingen te elimineren...” (Bron: Glosarium BNB).

• Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)

Personen zonder bezoldigde baan die als werkzoekenden zijn ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst (Bron: Actiris).

• Ommekeerindicator

De conjuncturommekeerindicator heeft tot doel de keerpunten in de cyclus van de economische activiteit op te sporen zodra zij zich voordoen, ondanks de vertraging waarmee de officiële bbp-cijfers worden bekendgemaakt (18 maanden voor de regionale reeksen).

Daartoe wordt de ommekeerindicator opgebouwd als een indicator die de informatie samenvat die vervat is in de vertrouwensenquête bij de Brusselse ondernemingen.

• Opheffing van ondernemingen

Aantal aan de btw onderworpen ondernemingen die deze hoedanigheid verloren tijdens de beschouwde periode.

• Oprichtingspercentage van ondernemingen

Het oprichtingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal nieuwe btw-plichtigen en de opnieuw btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Percentage faillissementen

Het percentage faillissementen is de verhouding tussen het aantal faillissementen en het gemiddelde aantal actieve, aan de BTW onderworpen ondernemingen in die periode.

• Procentpunt (pp)

Het procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidspercentage van 12,3 % het ene jaar en van 15,6 % het andere jaar is het verschil zodoende 3,4 procentpunten.

• Stopzettingspercentage van ondernemingen

Het stopzettingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal stopzettingen van btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Synthetische conjunctuurindicator

De synthetische conjunctuurindicator verschaft algemene maandelijkse kwantitatieve informatie over het zakenkli-

maat in het gewest zoals dat wordt ingeschat door de Brusselse ondernemingen.

Daarom wordt deze indicator opgebouwd op basis van het antwoordensaldo van alle vragen die worden gesteld in het kader van de conjunctuurenquête die maandelijks wordt gehouden bij de Brusselse ondernemingen.

• **Tewerkgestelde actieve bevolking**

„De tewerkgestelde actieve bevolking, zoals gedefinieerd door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB), omvat de personen (van maximaal 15 jaar oud) die (al was het maar 1 uur) gedurende een bepaalde week (referentieweek genoemd) hebben gewerkt, ongeacht of zij werknemers zijn, voor eigen rekening werken, werkgevers dan wel helpers in de onderneming of het gezinsbedrijf zijn. Zij omvat ook de personen die een betrekking bekleden, maar die tijdelijk afwezig zijn wegens een reden zoals ziekte (minder dan een jaar), betaalde vakantie, een zwangerschapsverlof, een arbeidsconflict, een opleiding, slechte weersomstandigheden, enz. De dienstplichtigen, de leerjongens en de bezoldigde stagiairs maken deel uit van de tewerkgestelde actieve bevolking” (definitie INSEE).

De tewerkgestelde actieve bevolking van een gewest omvat alle werknemers die in dat gewest wonen. Niet te verwarren met de binnenlandse tewerkstelling, die alle personen omvat die op het grondgebied werken, ongeacht of zij er al dan niet werken.

• **Tijdelijke werkloosheid**

Tijdelijke werkloosheid laat een onderneming toe om de werkprestaties van zijn werknemers tijdelijk te verminderen of op te schorten om economische redenen of omwille van technische storingen of het slecht weer. In dat geval kan de werknemer aanspraak maken op een werkloosheidsuitkering van de RVA. Terwijl vroeger enkel de arbeiders in aanmerking kwamen voor het tijdelijke werkloosheidsstelsel om economische redenen, werd het systeem in de lente 2009 uitgebreid tot de bedienden. (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, 2013).

• **Uitstaande kredieten**

Totaal bedrag van de kredieten die tot nu toe door de Belgische bankinstellingen zijn verstrekt aan de niet-financiële ondernemingen en waarvan de termijn nog niet is verval-

• **Voltijds equivalent (VTE)**

Voltijds equivalent is een meeteenheid voor het vergelijken van statistieken over de werkgelegenheid, ondanks de verschillen in gewerkte uren. Het wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal gewerkte uren van een individu en het gemiddeld aantal gewerkte uren door een voltijdse werknemer. Bijvoorbeeld, een full-time werknemer (40 uur per week) is een VTE, terwijl een persoon die deeltijds 20 uur per week werkt, overeenkomt met 0,5 VTE. Het aantal werknemers van een bedrijf, van een sector of van een land kan worden samengevat en uitgedrukt in voltijdse equivalenten. (Bron: Eurostat)

• **Voortschrijdend gemiddelde**

Een voortschrijdend gemiddelde laat toe om een reeks waarden die worden uitgedrukt in functie van de tijd (chronologische reeks) „af te vlakken”. Deze laat toe om minder belangrijke schommelingen te elimineren. Men berekend voortschrijdende gemiddelden van grootte 1, grootte 2, grootte 3 enz. De grootte is het aantal periodes (jaren, kwartalen, maanden...) waarop het voortschrijdend gemiddelde wordt berekend.

Het berekenen van het voortschrijdend gemiddelde van grootte 3 (op drie maanden) voor een maandreeks bestaat uit de berekening, voor elke maand m , van het gemiddelde van de variabele over de drie maanden $m-1$, m en $m+1$. (Definitie INSEE)

• **Werkloosheidspercentage in de zin van het Internationaal Arbeidsbureau**

Het werkloosheidspercentage vertegenwoordigt het percentage werklozen op de actieve bevolking volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). De actieve bevolking vertegenwoordigt het totale aantal personen die een baan hebben of werkloos zijn. De werklozen zijn personen tussen 15 en 74 jaar, die:

- geen werk hebben in de beschouwde periode,
- beschikbaar zijn om te werken binnen de twee volgende weken,
- de afgelopen vier weken actief op zoek gegaan zijn naar werk of die werk gevonden hebben dat ze binnen de drie volgende maanden beginnen (Bron: Eurostat).

Bronnen

-
- Nationale bank van België (2013), „Economische projecties voor België – Voorjaar 2013”, Economisch tijdschrift– Juni 2013, Nationale bank van België.

  - Centrale Europese Bank (september 2013), „Maandbericht, september 2013”, Centrale Europese Bank.

  - Nationale bank van België (5 september 2013), „Kwartaalaggregaten -Persbericht”, ICN, Nationale bank van België.

  - BFP, IBSA, IWEPS en SVR (2013), „Economische regionale vooruitzichten 2013-2018”, Federaal Planbureau.

  - Federaal Planbureau (september 2013), „Economische begroting 2013-2014”, Federaal Planbureau.

  - Federaal Planbureau (2013), „Monitoring van de relancestrategie van de Federale regering”, Federaal Planbureau.

  - KeFiK (maart 2013), „Barometer 17: toegang bankfinanciering voor de KMO's”, KeFiK.

  - Europese Commissie (augustus 2013), „Business and Consumer Survey Results, augustus 2013”, European Commission.

  - Europese Commissie (5 mei 2013), „European Economic Forecast Spring 2013”, European Commission.

  - Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2013), „Verslag 2013: laaggeschoolden op de arbeidsmarkt”, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.

  - Eurostat (4 september 2013), „Het bbp van de eurozone stijgt met 0,3% en dat van de UE27 met 0,4% – Persbericht 130/2013, euroindicatoren”, Eurostat.

  - Federgon (2013), „Kwartaalrapport Q1/2013”, Federgon.

  - Internationaal monetair fonds (23 mei 2012), „Vooruitzichten van de wereldeconomie: hoop, realiteit, risico's”, IMF.

  - Internationaal monetair fonds (9 juli 2013), „Bijwerking van de vooruitzichten van de wereldeconomie”, IMF.

  - Graydon (juli 2013), „Faillissementen in het eerste semester: een slagveld”, Graydon Belgium.

  - Instituut de Recherches Economiques et Sociales (juli 2013), „Analyses économiques et prévisions”, IRES, UCL.

  - Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid (2013), „Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt – Maandverslag – Juli 2013”, Maandelijks tijdschrift nr.11, Actiris.

  - Observatorium voor krediet aan niet-financiële vennootschappen (11 september 2013), „Kredieten aan niet-financiële vennootschappen, verstrekt door ingezetenen”, Nationale bank van België.

  - Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2013), „Snelle ramingen van de tewerkstelling voor het vierde kwartaal 2012”, RSZ.

  - Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2013), „Snelle ramingen van de tewerkstelling voor het eerste kwartaal 2013”, RSZ.

  - Sylvain Fontan, „Ralentissement économique des pays émergents”, ontcijfering, gepubliceerd op „leconomiste.eu” van 19/07/2013

Lijst van tabellen

TABEL 1:	Internationale vooruitzichten, 2011-2014	5
TABEL 2:	Kerncijfers voor België	9

Lijst van grafieken

GRAFIEK 1:	Wereldhandel en industriële productie, 2011-2013	6
GRAFIEK 2:	Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	8
GRAFIEK 3:	Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, eurozone, 2009-2013 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	9
GRAFIEK 4:	Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, België, 2009-2013 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	11
GRAFIEK 5:	Synthetische conjunctuurindicator (op basis van gestandaardiseerde gegevens)	12
GRAFIEK 6:	Conjunctuorummekeerindicator	12
GRAFIEK 7:	Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, Industrie (2000=100)	13
GRAFIEK 8:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)	13
GRAFIEK 9:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 10:	Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)	14
GRAFIEK 11:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en Opslag, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 12:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG (miljoen euro)	15
GRAFIEK 13:	Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)	15
GRAFIEK 14:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Information en Communicatie, BHG (miljoen euro)	15
GRAFIEK 15:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten; Administratieve en ondersteunende diensten, BHG (miljoen euro)	16
GRAFIEK 16:	Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	16
GRAFIEK 17:	Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)	16
GRAFIEK 18:	Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge	17
GRAFIEK 19:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG (miljoen euro)	17
GRAFIEK 20:	Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)	18
GRAFIEK 21:	Aantal actieve ondernemingen, 2009-2013	18
GRAFIEK 22:	Oprichtingen van ondernemingen, 2009-2013	18
GRAFIEK 23:	Stopzettingen van ondernemingen, 2009-2013	19
GRAFIEK 24:	Migratiesaldo van de bedrijven per gewest, 2009-2014	19
GRAFIEK 25:	Faillissementen van ondernemingen, 2009-2013	19

GRAFIEK 26:	Driemaandelijkse evolutie van het aantal Brusselse werknemers en van het arbeidsvolume in voltijds equivalent (series gecorrigeerd voor seizoensinvloeden)	22
GRAFIEK 27:	Kwartaalevolutie van het aantal in Brussel gepresteerde uren uitzendarbeid en het aantal Brusselse werknemers	22
GRAFIEK 28:	Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelden)	23
GRAFIEK 29:	Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 2000-2013	25
GRAFIEK 30:	Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse	25
GRAFIEK 31:	Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per kwalificatieniveau	26
GRAFIEK 32:	Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden volgens de enquête onder consumenten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	26

23 163,8
Mio d'euros

7 569
Mio d'euros

20 952
Mio d'euros

0,2
Indice stand

1,0
Indice stand

115,3
Indice (2010 = 100)

-0,2

Het BISA start met het Conjunctuuroverzicht van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het Conjunctuuroverzicht van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is een nieuwe elektronische publicatie van het BISA, die in een oogopslag een beeld geeft van de Brusselse economische situatie en het verloop ervan. Een twintigtal sociaaleconomische indicatoren die maandelijks geüpdatet worden, plaatsen de Brusselse positie in perspectief tegenover de algemene economische trend.

Vindt u deze nieuwe publicatie op onze website www.bisa.irisnet.be

© 2013 Gewestelijke overheidssdienst Brussel – Alle rechten voorbehouden

V.U.: C. Lamouline, Secretaris-generaal
Gewestelijke overheidssdienst Brussel,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2013/6374/233

9 789078 5800 10

ISBN 9078580011